

Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi (İSMUS), II/2 (2017), s. 79-120

GÜNEY AFRİKA'DA IRKÇILIĞIN TARİHSEL KÖKENLERİ

Halim GENÇOĞLU*

Özet

Bu çalışma Güney Afrika'da etnik ayrımcılığın kökenlerini ve geçmişten günümüze kadar olan tarihsel dönüşümünün bir analizini ortaya koymak amacıyla kaleme alınmıştır. Bilindiği üzere 1652 yılında Güney Afrika'nın Hollandalılar tarafından işgaliyle Afrika'nın, özellikle Ümit Burnunun yerli halkları Hollanda Doğu Ticareti Şirketi tarafından sömürgeleştirilmiştir. Mezkur coğrafyanın halkları 1795 senesi İngiliz işgaline kadar türlü şekillerde muazzam bir ırkçılık ve ayrımcılıkla yüzleşmiştir. Yüzyıllarca ne Hollanda sömürgecileri ne de işgalci İngilizler, Güney Afrika halklarının kendi dil, kültür ve inançsal öğelerinin yaşamasına da izin vermişlerdir. Daha fazlası 1948 yılından 1994 senesine kadar Güney Afrika'da devletin ırksal ayrımcılığı yürürlüğe koyması ile halkların beyaz, siyah, melez ve Asyalı olarak sınıflandırılmaları ile toplumda Avrupalı beyaz halka karşı nefret farklı boyutlarda bir düşmanlığa dönüşmüştür. En nihayetinde Nelson Mandela'nın 1994 senesinde demokratik seçimlerden sonra Afrika Milli Kongresinin başına geçip idareyi ele almasıyla Güney Afrikada bu sancılı dönem sona ermiştir. Bu çalışmada Güney Afrikadaki tüm bu ırkçılık hareketlerinin tarihi süreç içerisinde gelişimi ve ayrımcılığın çeşitli şekillerde toplum içerisindeki tesirleri ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Güney Afrika, Irkçılık, Ayrımcılık, Sömürgecilik, İngilizler, Afrikanslar, Hollanda sömürgeciliği, İngiliz sömürgeciliği, Apartheid Rejimi, Nelson Mandela.

* Dr., Cape Town Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi, İbrani Dili ve Edebiyatı Bölümü, gnchal001@myuct.ac.za

HISTORICAL ROOTS OF THE RACIAL DISCRIMINATION IN SOUTH AFRICA

Abstract

This paper attempts to analyse the genesis of racial discrimination and its historical transformation process in South Africa from past to present. As it is known, after the Dutch occupation in South Africa in 1652, African native people particularly at the Cape of Good Hope, were colonised by the Dutch East Indian Company. Until the British occupation of the territory in 1795, natives faced the tremendous racism and discrimination in various ways. Neither Dutch rulers nor British colonialists allowed South African natives to keep their culture, language and religious faiths for centuries. Furthermore, from 1948 to 1994, the Apartheid regime officially segregated South African people from each other as white-black-coloured-asian, which in turn caused antagonism against people of European origin or descent, white South Africans. Eventually, the Apartheid regime ended in 1994 and South African political leader Nelson Mandela's party (ANC) managed to take over the ruling of South Africa. In this paper, the origins of racial discrimination in South Africa will be examined in a historical context.

Keywords: Racism, Racial Discrimination, Afrikaners, English, South Africa, Dutch colonialism, British Colonialism, Apartheid Regime, Nelson Mandela.

Giriş

Bu çalışmada kısaca ele alınmaya çalışılan konu, Güney Afrika tarihinde sömürgeciliğe dayanan ırkçılık hareketlerinin geçmişten günümüze seyri ve toplum üzerindeki etkileri üzerine bir analizi kapsamaktadır. Bilindiği üzere 1652 yılında Jan Van Riebeeck komutasında Hollanda Doğu Hindistan Ticareti Şirketi'nin bir ikmal istasyonu arayışı sonucu Ümit Burnu'nda karaya çıkması ve hemen sonrasında işgali, tam manasıyla yöre halkının kaderini değiştiren bir etmen olmuştur.¹ Avrupalı milletler tarafından işgal altına alınan Güney Afrika toprakları 1652 yılından 1994 yılına kadar bilfiil bu ırkçı ayrımcılığa şahit olmuştur. İşte bu sancılı süreç, tarihsel bağlamda Güney Afrika'da ırkçılık hareketlerinin yüzyıllara dayanan seyrinin analiz edilerek okuyucuya sunulmak gayesi taşır (Dubow, 1995: 39).

Hollanda Sömürgeciliği Dönemi (1652 – 1795)

Güney Afrika tarihinde ırkçılığın temelleri Hollanda işgali döneminde atılmıştır demek tarihe hakikate aykırı bir iddia olmaz (Ransford, 1972: 2). Zira Güney Afrika ve havalisinin tarihte bilindiği dönemden günümüze kadar, bir başka deyişle 1652 yılında Hollanda Doğu Hindistan Şirketi adıyla maruf Felemenk asıllı Jan Van Riebeeck komutasında bir korsan filosunun Cape sahillerine yanaşmasıyla mezkur toprakların işgali ve sömürgecilik serüveni başlamış oluyordu (Worden, 1985: 21). Jan Van Riebeeck Ümit Burnu'nun Table Bay limanına ayak bastığı zaman bölgede Khoikhoi (Hottentots²) ve Bushmen olarak bilinen avcı toplayıcı bir yerli halk mevcuttu. Zamanla Hollandalılar tarafından Ümit Burnu'nda yok edilen Khoikhoi ve Bushmen halkının avcılık ve toplayıcılık yanında büyükbaş hayvancılık yaptıkları ve Bantu dili konuşan siyahilere nazaran (Xhosa ve Zulu) daha açık renkli ve kısa boylu oldukları, konunun mütehasıslarınca kaydedilmiştir (Schapera, 1965: 322). Hollandalı sömürgecilere itaat etmeyen bu avcı toplayıcı halk, kitleler halinde öldürülürken, itaat edip kendi topraklarında köle yapılan kesim zamanla

¹ Hollanda Doğu Hindistan Ticareti Şirketi 1602 yılında kurulmuş ve literatürde VOC olarak bilinip İngilizce'de *Dutch East Indian Company* şeklinde kullanılmaktadır.

² Esasında *Hottentots* kelimesi dahi Hollandalılar tarafından uydurulmuş yakıştırma bir isimdir. Dillerini anlamadıkları milletlere Barbar adı vermiş olan Batı dünyası, aynı mantıkla 'hot hot hot to toto' şeklinde konuştuklarını düşündükleri *Khoikhoi* halkına *Hottentots* adı vermişlerdir.

vaftiz edilerek Hristiyanlaştırılmış ve gerçek öz kimliğinden tamamen koparılmışlardır (Elphick, Hermann, 1984: 3). Cape Town işgalci Avrupalı düşmanlarına kıyasla teknik donanım eksikliğine rağmen bu ilkel kabilelerin Hollandalı sömürgecilere karşı zaman zaman saldırılarda bulunduğu da vakidir. Öyle ki, 1659 yılında Hollandalı sömürgecilerin zulüm ve yağmalarına dayanamayan Khoikhoi halkı, ilk defa toplu olarak Hollandalı işgalci güçlere savaş açtılar. Bu dönemden sonra gerek Khoikhoi gerekse Bushmen halkının tamamen tarih sahnesinden silinene kadar süregelen ölüm kalım mücadeleleri nesilden nesile aktarılarak günümüze kadar bir efsane halini almıştır. İşte Güney Afrika'da günümüzde tüm beyaz tenli Avrupalı görünümlü halklara karşı yerli halkın halen içten içe bir nefret beslemesinin altında, yüzyıllara dayanan bir zulmün tezahürleri görülür.³

Jan Van Riebeeck 13 yıl yaşadığı Ümit Burnu'nu terkedip 1666 yılında Güney Afrika'dan ayrıldığında şehrin muhafazası için günümüzde halen Cape Town şehir merkezinde bulunan kaleyi inşaa ettirmişti. Zamanla Hollanda sömürgecilerinin Ümit Burnu'nun iç kesimlerine doğru genişlemesiyle bölgedeki yerli halk bir taraftan köleleştirilirken diğer yandan Hristiyanlaştırılıyordu. O dönemde Hollandalı sömürgecilerin çiftçiliğe ve hayvancılığa başladığı da anlaşılacakla birlikte uzaktan idare yerine, toprakların verimliliği ve bölgenin stratejik önemine binaen Ümit Burnu'nda yerleşke kurup kendi yaşadıkları ülkenin yerli halkını idare altına almayı planlamışlardı. Böylece köle getirilip çalıştırılma faaliyeti yerine mezkur havalideki kabileleri köleleştirme yoluna gidilmiştir. Şüphe yok ki, aynı zamanda bu durum Cape Town'a çalıştırılmak için getirilen Müslüman köleler için de geçerli bir hal olmuştu.⁴

³ Literatürde *Anglo-Sakson-Dutch* halk olarak bahis geçer.

⁴ Her daim demokrasiden dem vuran Batı dünyası Afrika'da demokrasi adına ne bıraktı yada Afrika neden Batıdan nefret eder? Bunu tarihten bir örnekle izah edelim. Sarah "Saartjie" Baartman adında *Khoikhoi* (Hotentot) yerli halkından bir Güney Afrikalı kadın 1790 yılında önce Hollandalılar tarafından esir edilir ve hayat kadını olarak kullanılır. Kocasını öldürülür ve Sara Cape Town'da bir süre köle olarak yaşar. Sonra vücut yapısı diğer kadınlardan daha büyük kadınsal organlara sahip olduğu farkedilerek İngiltere ve Fransada kafeste sergilenir. Üstün ırk olduğuna inanan "Medeni Avrupa", insanlarla maymunlar arasındaki kayıp ırk olarak düşünülen Sarah Bartmaan'ın kabilesini ara soy olarak kabul eder. Hollandalı-İngiliz ve Fransız bilim adamları da, Darwin teorisine istinaden *Koysan* kabilesinin bu kayıp ırk olduğuna kanaat getirir. Sarah Bartmaan Fransa'da öldüğünde kadınsal organları kesilerek Fransa insan müzesinde sergilenir. İşte Hollanda Fransa ve İngiltere'nin Afrika'da bıraktıkları ortak miras budur.

Öyleki, Güney Afrika'nın Hollanda sömürgeciliği döneminde Endonezya, Makassar veya Cava gibi diğer Hollanda sömürgelerinden Ümit Burnu'na siyasi suçlu olarak getirilen tutukluların arasında Müslüman liderler de mevcuttu. İlk bilinen Müslüman siyasi tutuklu liderlerden Makassarlı Şeyh Yusuf'un 23 Mayıs 1699 senesinde Cape Town'da vefatıyla Cape bölgesinde sömürgeciler tarafından empoze edilmeye çalışılan Hristiyanlığa karşı olarak muhalif bir hareket şeklinde kurtuluşu İslam'da bulan toplumun hızla arttığı, dönemin kaynaklarından da anlaşılmaktadır (Elphick, Hermann, 1984: 122).

Benzer bir şekilde 1747 yılında aslen Yemenli bir âlim olan Mochalı Said Alochie Cape Town'a getirilerek Robben adasında on yıl tutsak edilmişti. Sözlü tarihi bilgilere göre Robben adasında hapsedilen İmam Said Alochi'nin saygınlığı sebebiyle kendi hapisanesinde gardiyanlık dahi yaptığı ve daima kolunun altında bir Kur'ân-ı Kerim taşıdığı günümüze kadar aktarılan şifai bilgiler arasındadır. Efsanevi Müslüman lider Mochalı Said Alochie tarihte Güney Afrika'da bilinen ilk imam olarak kaydedilmiştir.⁵

1767 yılında Hollandalılar tarafından Endonezya'nın Tidero adasından Prens Abdullah Kadı Abdüsselâm, daha çok bilinen ismiyle İmam Tuan Guru'nun Cape Town'a sürgün edilip Robben İslan'da hapsedildiği bilinmektedir. İmam Tuan Guru'nun tutuklu bulunduğu sürede hafızasından Kur'ân-ı Kerim'i yazarak yüzlerce köleye İslam dinini öğrettiği halen söylenegelen hakikatler arasındadır. Yerli halkın kaderini paylaşan bu Müslüman kesim de benzer şekilde köleleştirilerek zulme ve ayrımcılığa maruz kalmıştır (Elphick, Gliomee: 1984: 124).

Güney Afrika'ya getirilen Müslüman kölelelerle aynı kaderi paylaşan yerli halk, ölüm kalım savaşı verdikleri vatan topraklarında çeşitli şekillerde saldırılara uğramışlardır. Prof. Mohamed Adhikari'ye göre

⁵ Güney Afrika'nın Hollanda sömürgeciliği döneminde yerli halka karşı olan ırkçılık, sadece sosyal hakların toplumda demokratik bir şekilde paylaşılmamasından ibaret değildi. Hollandalılar tarafından 1652 yılından bu yana sömürülmeye başlanan Güney Afrika yerli halkları 1795 yılında İngiliz işgaline kadar envayi çeşit zulümle yüzleştiler. Yetmezmiş gibi 1948 kadar İngiliz sömürüsüyle tüm zengin maden yatakları ellerinden alınır. 1948'den 1994'e kadar yine Hollanda kökenli Afrikanslar tarafından Apartheid dönemiyle ırkçılığa yeni bir boyut getirirler ve yerli halk her manada zulme uğrar. Güney Afrika Üniversiteleri eskiden alay ettiği bu yerli milleti şimdi derslerinde saygıyla anarak okutması tarihin acı bir intikamı olarak gözlemlediğimiz hakikatlerden birisidir.

Flemenkçe konuşan sömürgeciler, hükmü altına alamadıkları başka bir avcı toplayıcı yerli halk San kavmini soykırımı maruz tutarak yokettiğini kaydetmiştir.⁶ Adhikari bu kayda değer çalışmasında Cape San halkının erkeklerinin hapsedilerek öldürüldüğünü fakat çocuk ve kadınlarının esir edilerek çalıştırıldığını ifade etmektedir. Hakikaten 1770 ve 1780 yılları arasında Ümit Burnu'nun yerli halklarından olan San kavminin Hollandalı sömürgeciler tarafından asimilasyona maruz bırakılanlarının haricinde tümünün yok edildiği anlaşılmaktadır (Adhikari, 2011: 51-89).

Öte yandan bu dönemde yayınlanan yerli gazetelerde de siyahilerin 'Kâfir' olarak, Hristiyan melezlerin 'Bastard' ve tüm müslümanların ise Malay (Maley) olarak kaydedildikleri, bahsekonu ırkçığın boyutu hakkında yeterli deliller sunar. Hakikaten bu tür terimlerin o devirlerde hakaret değil normal bir sınıflandırma şeklinde lanse edilmesinin esasında Güney Afrika'da Avrupalı sömürgecilerin peyda ettikleri ırkçılık anlayışları ve yaklaşımları hakkında önemli ipuçları vermektedir.⁷

⁶ Prof. Adhikari bu işgalci kesimi *Dutch Speaking Colonialists* olarak adlandırmıştır.

⁷ İngilizce *hybridity* denilen melezlik, iki ırkın karışması neticesi hâsıl olan yeni bir karma nesil anlamına gelmekte olup Güney Afrika'nın sömürgeci geçmişine binaen kelimenin sözlük anlamından ziyade hakaret manasıyla önceleri "Bastard" ve sonraları renkli manasında "Coloured" tabiriyle adlandırılmıştır. Yerli Güney Afrika halklarından olan Bantu-Khosan ve Hollandalı-İngilizlerin karışmasından ortaya çıkan bu melez halk, esasında tüm Güney Afrika tarihinde en çok hor görülen toplum olmuştur. Bunun temel sebebi Apartheid döneminde yeterince beyaz tenli olamadıkları için yasal haklardan kısıtlı şekilde faydalanılan "Coloured"lar, Apartheid sonrasında ise yeterince siyah olamadıkları için siyahileri koruma yasasından (BEE) gerçek manada yararlanamamışlardır. Tam manasıyla beyazla siyahın arasında kalan ve Müslüman kesimi de içine alan *Coloured* kimliğine mensup halk, farklı dil yaşam ve gelenekleriyle siyahı ve beyazlardan ayrılmış olup Cape havalisinde en çok, Grassy Park, Mitchell's Plain veya Hannover Park gibi suç oranının yüksek olduğu bölgelerde meskündurlar. Amerika'da *The Daily Show* adıyla güldürü program yapan meşhur komedyen Trevor Noah, belki dünyada en meşhur 'Coloured' kökenli Güney Afrikalı simalardan birisidir. Adhikari'nin bu hususta bilgilendirici ve önemli kitabından başka Helene O. Lewis'in Britanya'nın babasız çocukları adlı eseri ufuk açıcı bir çalışma olarak Güney Afrika'yı merak edenlere ilginç tarihi bilgiler sunuyor. Benzer şekilde Güney Afrikalı Müslüman yazar Vayej Ishmael "Siyahi olmanın Siyahlığı" adlı eserinde çok ilginç izahlarda bulunmuştur. Hakikaten 1994 senesine kadar, Güney Afrika'da beyaz olmamak demek insan olarak yok sayılmak demektir. Öyle ki Müslümanların soy isimleri kendi arzularına göre değil zulmeden beyaz halkın istediği şekilde kaydedilmişlerdi. Bu sebeple en önemli Müslüman tarihçilerin isimleri Ismail Davids, Muhammed Arnold yada Şeyh Şiraz Hendriks olarak halen yarı Müslüman yarı Hristiyan ismi taşır.

İngiltere Sömürgeciliği Dönemi (1795-1910)

Her ne kadar Güney Afrika halkları Hollanda sömürgeciliği döneminde daha zalimane bir ırkçılıkla yüzyüze gelmişse de Güney Afrikalı beyaz olmayan vatandaşların ırkçılık adına yaptıkları mücadeleler daha çok İngiliz işgali dönemindedir denilebilir. Bunun temel sebeplerinden birisi artık 19. yüzyılda dünya genelinde Sanayi İnkılabı döneminden sonra özgürlük ve istiklal mücadelelerinin toplumda daha fazla yer tutmasından ileri gelir. İkinci sebep ise Güney Afrika yerli halkının yıllarca süren zalimane davranışlara karşı başkaldırıda bulunmaya başlamalarıdır. Bu sebeple İngiliz işgali döneminde ezilenle ezen millet arasında daha farklı sosyal ve siyasi olaylar vukua gelmiştir.

İngiltere'nin Güney Afrika'yı işgal yıllarında anlaşılın en bariz politikardan birisi uzun yıllar Hollanda sömürgeciliği döneminde zulüm görmüş yerli halka belli başlı imtiyazlar tanınarak onları yeni sahiplerine karşı sadık bir tebaa yapmaktı. 1804 yılında sağlanan serbest ibadet özgürlüğü ve köleliğin kaldırılması bunların başında gelen etmenlerdendir denilebilir (Van der Merwe, 2014: 113).

Lakin İngiliz kuvvetlerine önce 1795'de ve sonra 1805 yılında yenilen Hollanda kökenli Afrikanerlar (Boer)⁸ herne kadar bu yenilgiden sonra Great Treak adıyla bilinen iç kesimlere göçüp oralarda yeni yurtlar edinmişlerse de iki halk arasındaki husumet ve buna binaen saldırı tehdidi devam etmekteydi. Bu sebeple İngilizler bir taraftan yerli halkla siyaseten ilişkilerini iyi tutarken diğer yandan kadim düşmanları olan Afrikanerlara karşı herdaim temkinli hareket etmekteydiler.

Kilisenin ırkçı ve ayrımcı politikaları da bu dönemde dikkati çeken başka bir unsur olarak tarihte yerini almıştır. Öyle ki 1825 yılında Cape Town'da büyük bir yerli köle topluluğu, Hristiyanlığın köle sahipleri ve baronların dini olduğuna kanaat getirerek topluca Müslüman

⁸ Afrikaner terimi olan Boer kelimesi, yerel dilde çiftçi manasında olup Buur diye telaffuz edilir. Türkiye'de konu hakkında fikir yürüten birçok tarihçi Boer kelimesini İngilizce ile karıştırarak Boyer şeklinde okumaktadır. Araştırmacı-yazar Ahmet Uçar, Ebubekir Efendi'nin Afrikaans dilinde kaleme aldığı kitabını tenakkuza düşerek Savahili (Swahili) dilinde yazdığını ifade etmiştir. *Swahili* lisanı Ümit Burnu'nda konuşulmayan bir dil olup sadece Tanzania, Uganda, Kongo ve Mozambik'e kadar olan Orta Doğu Afrika sahili ülkelerinde bilinir.

olmuşlardı.⁹ Hakikaten köleler için şehir dışında inşa edilen derme çatma bir kilisede hizmetkârlarının ibadet etmelerine izin veren köle sahipleri, şehrin merkezinde inşa ettikleri büyük ve ihtişamlı kiliselerinde günah çıkarırken, üç sokak ötedeki Evvel camiinde aynı safta oturan köle ile sahibin birlikte yaptığı dini ayinin tesirinde kalmışlardı.¹⁰ İslam'daki bu eşitlik geleneği herkesimden insanı kucakladığı için yerli halk süratle İslam'a giriyordu (Hutchinson, 2006: 3). Müslüman halkın Osmanlı Devleti'nden haberdar olması ise onlara ayrı bir umut ışığı olmuştu (Davids, 1980: 138).

Kölelik döneminde kilisenin bu ayrımcılığına maruz kalan Hristiyan köleler, zaman zaman isyan edip kaçarken yakalanınca sırtlarına kaçak manasında R harfi (Runaway) kızgın demirle dağlanarak cezalandırılıyorlardı. Kölelerin tekrar kaçmaları halinde eski suçlular olarak kiliseler de denetlenip ona göre muamele görmeleri sömürgecilerin yıldırma politikası izlemelerinin başka bir yoluydu. Tüm bu tür uygulamalardan uzak bir yaklaşımla tüm inanan kesime aynı mesafede kapılarını açan İslam dini, 18 ve 19. yüzyıl Cape sömürge havalisinde İslam dinine olan ihtidaların sebepleri ile ilgili kayda değer olaylar arasındadır.

Zamanla Güney Afrika'da idareyi tam olarak ele alan İngiliz sömürgeciler 1833 yılında köleliği kaldırarak idareleri altında bulunan halklara karşı sağladıkları bu haklarla kurtarıcı rolü üstlenmişlerdi.¹¹ Köleliğin kaldırılmasıyla hac görevini yerine getirmek için Ümit Burnu'ndan Osmanlı topraklarına ve Arap yarımadasını ziyarete giden Güney Afrikalı Müslümanlar, bu vesileyle Osmanlı Hilafetiyle de dolaylı olarak irtibata geçmiş oluyorlardı. Güney Afrika'daki Müslüman nüfusundan haberdar olan Osmanlı Devleti ise Müslümanların haklarını korumak ve onlara destek olmak sebebiyle 1852 yılında Cape Town'a fahri konsolos atamıştır. Queen Viktorya'dan gelen rica üzerine Güney Afrika'daki Müslümanlar arasında husule gelen dini ayrılıkları dindirmek için 1863 yılında Osmanlı Devleti tarafından Ümit Burnu'na gönderilen

⁹ Bu harpte İngilizler'in yanında savaşan Ümit Burnu'ndaki Müslüman halka İngiliz kraliçesi ödül olarak bir kilisenin arazisinden bir bölümünü vakfetmiştir. Bo-Kaap havalisi Müslüman cemaatin bu arazi üzerine yaptırdığı cami halen üzerine kazanmış bir tarihi kitabesiyle bu eski hatırayı günümüze taşır.

¹⁰ Bu caminin asıl ismi *Auwal Mosque* olarak bilinmekle beraber ilk camii manasında Evvel kelimesinden galattır.

¹¹ Tarihte *Slavery Abolishing Bill of 1833* kanunu olarak bilinir.

Erzurumlu İslam hukuku profesörü Ebubekir Efendi Ümit Burnu Müslümanlarının eğitimi için şehir merkezinde bir İslam okulu açmıştı. Hristiyan kanunlarına göre evlenen Malay Müslümanlarının ricası üzerine Ebubekir Efendi onlara İslam fihhına uygun bir evlilik ve aile hukuku kitapçığı hazırlamış ve bu mühim gelişme yerli gazetelerde konu edilmişti. O döneme kadar ihmal edilen Müslüman kadınların eğitimi için de ayrı bir okul açıp Cape Town'daki Müslüman kız çocuklarına eğitim vermişti (BOA, Y. PRK.TKM. 49 87 H-29-12-1324). Osmanlı Devleti tarafından gönderilen Avrupalı görünümlü bir Profesörün fakir Müslüman çocuklarına teker teker ilim öğretmesi, İslam'da ayrımcılığın olmadığı fikrini ortaya koymuştu. Kısa zamanda fakir halk arasında yayılan Ebubekir Efendi'nin parasız eğitim hizmetleri Hristiyan yerli halk arasında İslam'ı öğrenme merakı doğurmuştu. 1864 yılında Londra'daki bir gazete, akıl almaz etki yaratan Ebubekir Efendi'nin okulu yüzünden birçok yerli halkın Müslüman olması endişe ile haber edilmişti (The London and China, 1864: 4).

Ebubekir Efendi diğer yandan bazı gözlemlerini kaleme alıp rapor olarak İstanbul'a gönderiyordu. Bazı raporlarında Avrupalı sömürgecilerin siyahi yerlilere Kâfir diye hitap ettiklerini, halkın Hollandalı sömürgecilerden nefret ettiğini not ediyordu. Onun gayretleriyle Müslüman olan siyahilerin bu Kâfir kimliğinden çıkarak Malay olarak sınıflandırıldıklarını yine kaydetmiştir. Hakikaten o dönemde Avrupalılar tarafından kaleme alınan kitaplar da dahi bu acı hakikat alenen ortaya konulmuştur (Effendi, 1960: XXVII).

On dokuzuncu yüzyılın son çeyreğinde Natal ve Kimberley'de keşfolunan altın ve gümüş madenlerinin Hollanda ve İngilizler arasında kapitalist emelleri için eski düşmanlıklarını körüklediğini söylemek yerinde bir tespit olacaktır (Worden, Heyningen, Bickford, 2004: 188). Hakikaten gerek Cecil John Rhodes'un Zimbabve'ye kadar uzanan sömürge toprakları yanında politik iktidarı elden bırakmamak için Dr Jameson gibi ülküdaşları ile Cape Kolonisinin başkanlığını yürütmesi, İngiltere'nin Güney Afrika topraklarındaki uzun vadeli sömürgeci emellerini ortaya koyar. Diğer yandan Güney Afrika devlet başkanı Paul Kruger'in Transvaal havalisindeki maden yataklarının işleyişi için C. J. Rhodes ile birlikte İngiltere'den Güney Afrika'ya İngiliz ailelerini yerleştirdiği vâkidir (Boyce, 1971: 468). Cape Town hakikaten Rhodes

gibi Batı menşeli Güney Afrikalı politikacılar, sömürge edindikleri toprakların halkını kendilerinden aşağıda gören bir yaklaşımla hakir görerek medeniyet getirdiklerini düşündükleri yerlilere ırkçı bir bakış açısıyla hükmetme yoluna gitmişlerdir. Osmanlı kökenli Müslüman kesimin de aynı muameleye maruz kaldığı bazı gazete haberlerinden anlaşılmaktadır.

1887 yılında Cape kolonisinde Müslümanlarını ilgilendiren mesele, Tuan Guru ve Müderris Ebubekir Efendi gibi İslam önderlerinin yattığı Tana Baru Kabristanı'nın İngiliz Hükümeti tarafından salgın hastalık yaydığı gerekçesiyle kapatılması kararı ile ilgiliydi. Bu dönemde baba tarafından Osmanlı kökenli bir siyaset adamı olan henüz 22 yaşında genç ve bilgili bir Müslüman olarak camilerde hutbe verip tanınan Ahmet Ataullah Bey bölge Müslümanlarının takdirini kazanmıştı. Güney Afrikada Osmanlı fesini de Müslüman halka tanıtan ve kabul ettiren A. Ataullah Bey, Tana Baru Kabristanı'nın kapatılmasına engel olamasa da Mowbrai semtinde bir alanın Müslümanlara defin için verilmesini Cape Sömürge Hükümetine kabul ettirmişti (Davids, 1992: 137).

1893 yılında, Ahmet Ataullah Beyin Cape Koloni meclisinde türlü politik oyunlarla saf dışı bırakılması, başta İngiliz politikacısı C. J. Rhodes ve yakın çevresinin ırkçılık politikaları güttüğüne delalet eder. Tarihçi Welsh'in de eserinde vurguladığı bu ayrımcılık, İngiliz hâkimiyetindeki Güney Afrika devleti idaresinin temel ruhunu yansıtan ırkçı yaklaşımlarına misal teşkil eder (Welsh, 2000: 370).

Bu yıllarda Ahmet Ataullah Beyin sosyal ve siyasi faaliyetlerine karşı son derece düşmanca bir yaklaşıma maruz kaldığı, Cape sömürge hükümetinin onu bir tehdit olarak gördüğü açıkça anlaşılmaktadır. O döneme ait gazete haberleri bu ırkçı politikaların ne denli ayrımcılık yarattığına örnek teşkil eder. 1893 yılında Cape Argus gazetesinde yayınlanan bir yazı da ilk defa parlamentoya Müslüman bir adayın girme ihtimali endişe yarattığı için onun nihayetinde nasıl bu haktan mahrum edilmesi için tartışıldığı görülmektedir (Cape Argus,18 Jan 1893: 3). Bir Güney Afrikalı Müslüman olarak Ahmet Ataullah Bey'in ikinci sınıf vatandaş konumuna düşürülerek Malay Müslümanı olarak sınıflandırılması Cape Town'ın önde gelen sosyetesinin bulunduğu bazı kulislerde de konuşulmuş ve pek manasız bulunmuştu. Zira Ahmet Ataullah Bey baba tarafından Osmanlı kimliği taşıması yanında Malay bir ailenin evlat edindiği fakat Hollanda

asıllı bir hanım olan Rukiye Maker hanımın oğlu olarak dünyaya gelmişti. Ahmet Ataullah Bey'in Güney Afrika'da doğmuş olmasına karşın ten renginden ötürü değil fakat esasında dini inancından dolayı Malay olarak sınıflandırılması ve aynı nedene bağlı olarak çocuklarının da Malay kimliği adı altında kaydedildiği yerel gazetelerde de tartışılan bir mesele halini almıştı (Cape Times, 26 August 1893: 3). "Malay Kimdir" başlığı altında E. W. Jkoks adında bir İngiliz yazar tarafından kaleme alınan makalede sistemi eleştiren bir nevi şikâyet yazısı, Cape Times gazetesinin 23 Ağustos 1894 tarihli manşetine şöyle yansımıştı:

Bayım, Acaba Cape kolonisinde her fes giyen Müslümana neden Malay deniliyor. Bunu sormamın sebebi şu ki burada binlerce fes giyen Müslüman var fakat birçoğu Malay asıllı değildir. Şayet yanılmıyorsam Malay, Java adalarından buraya gelenlere deniliyor. Bu konuları sorgulamamın esas gayesi şudur ki; bir arkadaşımla Cape Town Nüfus dairesine gidip yeni doğan oğlunu kayıt ettirmek istedik. Kayıt için memura kendisinin Avrupalı bir Türk olduğunu söyledi. Arkadaşım İstanbul Üniversitesi'nde tahsil görmüş eğitilmiş bir beyefendi olup İslam ilimlerinde profesörlük derecesine sahiptir... Arkadaşımın babası da 1862 senesinde Osmanlı Sultanı tarafından Cape Town'a gönderilmiş olan bir din profesörüydü. Tüm bunlara rağmen arkadaşım fes giyiniyor diye onların çocuğunu Malay diye kaydetmesi akıl alır gibi değil. Bu ne demek oluyor? Böyle birşey İngiltere'de ne gördüm ne de duydum. İnsanları giysilerinden dolayı Türk, Alman ya da Fransız olarak kaydetmek nasıl olabilir. Bazı Müslümanlar Malay olabilir fakat bütün Malaylar Müslümandır veya tüm Müslümanlar sadece Malaydır demek ne mantık dışı bir düşüncedir. İngiltere'de Avrupalı olup birçok Osmanlı fesi kullanan vatandaşlar mevcuttur. Bu şikâyet mektubum için özür dilerim fakat lütfen bu mantık dışı uygulamayı değerli gazetenizde yayınlayınız. Saygılarımla.

Yukarıdaki haberde görüldüğü üzere Ahmet Ataullah Bey'in ne denli bir haksızlığa uğradığı ve Avrupalı-Türk kimliği taşıdığı halde beyaz olmayanlar kategorisinde özellikle dininden ötürü Malay olarak sınıflandırıldığı anlaşılmaktadır. Yerli halka karşı ırkçılığın her halinin görüldüğü bu dönemde özellikle İngiliz politikacısı Cecil J. Rhodes'in

politik oyunları sonucu Ahmet Ataullah Bey'in Güney Afrika'da siyasi hayatına son verilmek istendiği ve hatta gazetelerde itibarının yoktan yere zedelenmek istendiği görülmektedir (Gençoğlu, 2015: 169). Böyle olduğu halde herdaim haklarını hasıraltı ettikleri Müslümanlara Transvaal Muharebesi'nde kucak açmış ve onları ikna ederek kendi lehlerine Hollandalılara karşı savaştırmışlardır (Gençoğlu, 2006: 35). Transvaal Savaşı'nı kazanan İngilizler Cape Townlı Müslümanlara teşekkür mahiyetinde bir arazi tahsis ederek şehir içinde bir cami inşaa etmeleri için teşvikte bulunmuşlardı (Gençoğlu, 2015: 168). Ahmet Ataullah Bey gibi kardeşi Müderris Hişam Nimetullah Efendi'nin bu ırkçı uygulamalara karşı olan faaliyetleri de gazeteler de mevzubahis olmuştur.

1903 yılında Cape Town Müslüman Topluluğu'nun başına getirilen Müderris Hişam Nimetullah Efendi, Bree Sokağı üzerinde St. Paul toplantı salonunda şehrin önde gelen kesimine yaptığı bir konuşmada Cape sömürge hükümetinin Avrupa kökenli olmayan kesimine karşı ayrımcı politikaları izlediğini ifade ediyordu. Cape Argus gazetesinde tam sayfa çıkan haberde Cape Town Müslüman topluluğu başkanı Müderris Hişam N. Efendi şu şekilde kayda değer ifadelerde bulunmuştu.

Biz Müslümanlar politikaya müdahale edecek bir pozisyonda değiliz fakat Cape sömürge hükümeti bizler adına dilediği gibi kararlar almaktadır. Öyle ki Cape Parlamentosu Asyalıların İskânı adında (Locations for the Asiatics) mecliste bir kanun tasarısını onayladı. Bu yasaya göre biz Müslümanlar da Asyalı ya da Melez adı altında belli başlı yerlerde oturmaya tabi tutulacağız ki içimiz de Avrupalı beyaz Müslümanlar da var. Buna rağmen dinlerinden dolayı onlar da Asyalı olarak sınıflandırılıyorlar. Peki, şimdi ne yapacağız? Onların yerli siyahilere yaptığı gibi çocuklarımızı ve eşlerimizi vagonlara koyup başka yerlere sürmesine mücadele mi edeceğiz? Elbette ki hayır! Tabii ki böyle ırkçı ve saçma bir kanunun geçersizliği için protestolar düzenleyeceğiz, savaşacağız (Cape Argus, 19 Mart 1903: 5).

Gerek ağabeyi Ahmet Ataullah Bey'in gerekse Hişam Nimetullah Efendi'nin Güney Afrika'daki ırkçı uygulamalar için mücadeleler verdikleri dönemin gazetelerinde de yer almıştı. Aynı muameleye maruz kalan Güney Afrikadaki başka bir Osmanlı ise Mahmud Haşim Paşa adında bir zattı.

Mahmud Haşim Paşa'nın yaşayan tek torunu Ayşe Paşa'ya göre dedesi özel bir görev için Osmanlı Devleti tarafından Güney Afrika'ya gönderilmişti. Güney Afrika'daki arşiv belgelerine göre ise onun yerlilere yardım etmekten dolayı tutuklandığı ve Johannesburg'da bir süre hapsedildiği kaydedilmişti. Gazetede konu olan bir haberde ise tüm Müslümanların Asyalı diye sınıflandırılmasına muhalefet ettiği için Mahmud Paşa'nın tutuklandığı anlaşılmaktadır (GG 1726 51/6505, 1922). Gazetelere yansıyan haberde onun da Güney Afrika'daki ırkçılık uygulamalarına karşı mücadele eden diğer Osmanlı münevverleri gibi ezilen halk için kendi hayatını feda ettiği anlaşılmaktadır. Güney Afrika'daki Hintli Müslümanların çıkardığı *Indian Opinion* gazetesinde Osmanlı Devleti'nden Güney Afrika'ya yerleşen Yahudi ve Ermenilerin Avrupalı Türk olarak kaydedilmelerine karşın Müslüman olanların Malay olarak sınıflandırılmalarının ne denli bir hukuki dayanağı olduğu tartışılmaktaydı (*Indian Opinion*, 25 Ocak 1908: 44). 1908 yılındaki bir başka habere göre Johannesburg'da yaşayan Osmanlı kökenli Seyyid Mustafa Bey'in Asyalı olarak sınıflandırılmasını protesto ettikleri konu edinilmişti (*Indian Opinion*, 21 Mart 1908: 142).

Güney Afrika Birliği Döneminde Toplumsal Ayrımcılık (1910-1948)

Güney Afrika'da Apartheid döneminde her ne kadar ırksal ayrımcılık genel itibariyle vurgulansa da o dönemin alt yapısını oluşturan ayrımcılığın temelleri Güney Afrika Birliği döneminde atılmıştır demek yanlış olmaz. Hatta öncelikle henüz 1901 ve 1902 senelerinde Cape Town'da mesken mahallelerin salgın hastalık sonucu ayrıldığı bilinmektedir. Aynı şekilde 1920 yılında bazı bölgelerin sıhhat açısından ayrı tutulması ve her kesimden milletin bu tür sahalara sokulmak istenmemesi ırksal ayrımcılığın farklı şekillerde tezahürleri olarak karşımıza çıkmaktadır (Worden, 2009: 48).

Fakat tarihi bağlamda Güney Afrika sömürgelerini ortak bir bayrak altında toplama fikri esasında ilk defa Cape Sömürge Hükümeti Başkanı George Grey tarafından 1850'lerde ortaya atılmıştı. Bunun temel sebebi sömürgelerin birbirinden bağımsız olmalarının Avrupa kökenli olmayan yerli halka karşı beyaz sömürgecileri güçsüz duruma düşürmesinin önünü almak maksadıydı. George Grey gerek Afrikaner tehlikesine karşı gerekse yerli siyahi halka karşı İngiltere hükümetine bağlı bir federasyonun İngiliz sömürgelerini daha güvende tutacağına inanmıştı (Grey, (Vol

1, MUP) 1966: 476). Benzer şekilde daha sonra yürürlüğe konmak istenen 1870 yılı konfederasyon planı yahut Cape Sömürge Başkanı John Molteno'nun 1877 yılındaki *The Molteno Unification Plan*'ı Güney Afrika Birliği adı altında tasarlanmış fakat başarısız olmuş projelerdiler. 1902 yılında Afrikanerların Transvaal Muharebesi'nde İngilizlere yenik düşmesiyle sonuçlanan son silahlı mücadelenin neticesinde tam olarak ülke güvenliğini eline alan İngilizler, sömürgelerini bir bayrak altında toplamak adına 1910 yılında Güney Afrika Birliği'ni kurdular. Böylece resmen 1910 yılında Güney Afrika'nın ilk anayasası kabul edilmiş oldu. Usta bir İngiliz siyasetinin izlerini taşıyan Güney Afrika Birliği'nin başına getirilen Afrikaner asıllı General Louis Botha sayesinde İngiliz hükümeti kadim düşmanları olan Afrikanerlara da hitap eden bir lider seçmişlerdi (Basil, 1946: 76).

İngiliz hükümeti 1910 yılında en nihayetinde Güney Afrika halklarını bir bayrak altında topladıktan sonra siyahi ve melez vatandaş olarak Birinci Dünya Savaşı'nda kendi lehlerine kullanmayı düşünmüşlerdi.¹² Bu sebeple Cape sömürge idaresi o dönemin Cape Town'da bilinen kayda değer Müslüman şahsiyetlerinden Dr. Abdullah Abdurrahman Bey'i Müslüman ve diğer melezleri örgütleyerek harbe hazırlamasını talep etmişti (Waag, 1994, 24,1: 9-19).

Cape Townlı siyahi ve melezlerin toplu olarak Birinci Dünya Savaşı'nda Suriye-Filistin Cephesi'nde Osmanlı Devleti'ne ve Almanlara karşı savaştıklarını tarihçi Nasson kaydetmiştir (Bill, 2014: 46). Bu sebeple Birinci Cihan Harbi'ne katılan Xhosa ve Zulu kabilesinden isimsiz askerler için halk arasında söyleneğelen yöresel dildeki ağıtlar da buna delil teşkil eder mahiyettedir.¹³ Güney Afrikalı Müslüman ve Melezleri örgütleyen Dr. Abdurrahman iken siyahilerin öndegelen yazar ve gazetecilerinden Sol Plaatje ise siyahi yerlileri örgütlemişti (De Villiers, 2000: 26). Fakat 1913 yılında Avrupalı olmayan yerlileri ikinci sınıf konumuna düşüren ve *Natives's Land Act of 1913* adıyla bilinen kanunname gereğince resmen halk arasında bir ayrımcılık ortaya konulmuş oluyordu. Sol Plaatje'nin

¹² Hintli-Müslüman ve Çinliler kanunen aynı kategoride idiler.

¹³ Bu ağıtlardan birisi *SS Mendi* gemisiyle Birinci Dünya Savaşı'na katılan yerli askerlere ithafen bestelenip ilk kıtası Zulu dilinde şöyledir: Lizalis Idinga Lakho, Thixo Nkosi Yenyanoiso, zonk iintlanga zonk izizwe, Ma zizuze usindiso [Tercümesi: Sözüünü tut ve Tanrı'ya inan, tüm ırklar ve milletler kurtarılmalıdır].

o dönemde kaleme aldığı çalışmasında “1913 yılı Haziran ayının Cuma sabahı kendi topraklarında doğan yerliler kendini belki köle değil fakat son derece dışlanmış olarak buldu” şeklinde duygulu ifadeleri bu haksız uygulamaya karşı gösterilen yerinde bir tepkiydi. Zira haksız yere oluşturulan bu kanunla ülkedeki daha verimli topraklar beyazların eline geçiyordu (Sol, 2007: 20).

Buna rağmen en azından kanunen meskenlerin ayrıştırılmamasına karşın beyaz olmayanların hakları yine de sınırlıydı. Öyle ki Cape Town Üniversitesi’ne beyaz olmayanların alınması ancak yasal olarak 1945 yılından sonra hukuken uygun görülmüştür. Buna istisnai bir örnek olarak tarihe geçen Ebubekir Efendi’nin torunu Muhammed Şükrü Efendi’nin 1935 yılında Cape Town Üniversitesi Tıp Fakültesi’ne girip 1941 yılında mezun olması onun bu ırksal ayrımcılıktan bir şekilde kaçınabilmiş olduğuna delalet eder (Gencoglu, (Vol,69/1) 2015: 52). Fakat genel itibariyle her Müslümanın menfi bir biçimde nasibini aldığı bu kanuni uygulamalar Güney Afrika’yı yüzyıllardır sömüren Avrupalılara karşı bir tepkinin oluşmasına neden olmuştur ki bu ayrımcılığın en şiddetli zaman dilimi Apartheid dönemi diye bilinir.

Güney Afrika’da Apartheid (1948- 1994)

Apartheid Rejimi, Güney Afrika’daki halklar arasındaki eşitliği tamamen ortadan kaldıran ve hak üstünlüğünü beyazlara (Avrupa asıllı milletlere) veren 1948-1994 yılları arasındaki ırksal ayrımcılık dönemine verilen addır (Welsh, 2009: 20). Esas itibariyle Güney Afrika’da 1948 yılında Ulusal Parti’nin seçimleri kazanmasıyla başlayan anayasal ayrımcılık dönemi, 1954 yılına kadar başbakanlık görevini ifa eden Dr. Daniel François Malan tarafından şekillendirilen ırkçılığa dayalı yönetim şeklidir. Apartheid devri, sadece Güney Afrika tarihi açısından değil aynı zamanda tüm dünyada ayrımcılığın zirveye çıktığı bir ırkçılık dönemi olarak tarihte yerini almıştır (Cape Times, 6/2/1952: 9).

Birçok kaynağa göre Güney Afrika’daki ırkçılığın temelleri, Hollanda’nın 1652 yılında Güney Afrika işgalinde kurduğu hâkimiyet anlayışıyla ilişkilidir. Öyle ki, kiliseyi de yanına alan Hollanda asıllı işgalci güçlerin bir taraftan misyonerlik hareketleriyle yerli halkı Hristiyanlaştırmaya çalışırken diğer yandan onlara itaat etmeyen yerlilere karşı kendilerini tehdit altında hissetmeleri sebebiyle Güney

Afrikada “Afrikaner Milliyetçiliğini” ni başlattıkları kaydedilmiştir (Wilson, Thompson, 1975: 365). Hakikaten Dutch Reform Kilisesi'nin Apartheid hükümetini desteklediği vakidir (Louw, 2004: 28).

İlk olarak yürürlüğe konulan kanuni uygulama, 1948 yılında Avrupa kökenli olmayan yerlilerin aslen Avrupalı olanlarla yani genel itibariyle Hollanda ve İngiliz asıllı tüm beyaz tenli vatandaşların Hint, Malay, melez veya yerli siyahilerle evliliğine kanunen son veren yasadır.¹⁴ Bunu 1950 senesinde Güney Afrika vatandaşlarını kanunen beyaz, siyah, Hintli ve melez şeklinde ayıran yasa tasarısı takip etmiştir (Cape Times, 5/2/1952: 10).

İrksal ayrımcılığa dayalı benzer birçok uygulama bu yıllarda yasallaşarak halkın birbirinden kopmasına sebep olmuştur. Beyazlara tahsis edilen kalburüstü meskenlerin belirlenmesinde 1960 ve 83 yılları arasında üç buçuk milyon yerlinin doğup büyüdüğü yerlerden zorla çıkarılarak bozkırlara ve diğer belirlenen mahallere iskân edilmiş olmaları, bu ayrımcılığın kapsamı hakkında kayda değer ipuçları verir (Lodge, 1983: 254). Siyahi, Malay ve Hintlilerin dışında siyasi nedenlerden ötürü, Japonya, Güney Kore ve Tayvan gibi ülkelerden gelen göçmenlere tanınan fahri beyazlık (honorary whites) statüsü, Güney Afrikanın ırkçı politikalarının zirveye çıktığı dönemlerde bu Asya ülkelerinden ekonomik ve diplomatik destek almasının politik altyapısını beraberinde getirmiştir (Raind Daily Mail, 24 July 1924: 8). Buna rağmen 1901 yılında Çin'deki sefaletten başka ülkelere göçen Çinlilerin Güney Afrikaya yerleşen ve orada doğan kesimi için Asyalı imtiyaz uygulamasının geçerli olmadığı, daha önce izah edildiği gibi ayrımcılığın tam manasıyla ten rengine göre yapılmadığını ortaya koyar.¹⁵

İrkçı Apartheid Hükümetleri döneminde Güney Afrika'yı destekleyen ülkelerin başında İsrail geliyordu. İsrail Devleti'nin 1948 senesinde kurulmasından beri iki devlet arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkiler kayda değer bir oranda gelişmişti. Özellikle iki ülke arasındaki nükleer silah anlaşması ve ticari münasebetler, sinoyist İsrail Devleti'nin Güney

¹⁴ Bu yasa, kanunda *The Prohibition of Mixed Marriages Act, 1949* olarak bilinmektedir.

¹⁵ Bu haberden anlaşıldığına göre etnik ayrımcılık sadece ten rengine göre belirlenmiyordu. Dini kimliğin de bu sınıflandırmada rol oynadığı anlaşılmaktadır.

Afrika'daki ırkçı uygulamalarını ve yasallaşan ayrımcılığın dikkate dahi almadığına işaret etti.

21 Mart 1960 yılında Transvaal eyaletinin Sharpeville kasabasında adilane bulmadıkları bir kanunu protesto eden yerli vatandaşların üzerine rastgele ateş açan Güney Afrika polisi, 70 kişinin ölümüne ve yüzlerce kişinin yaralanmasına sebep olmuştu. Hemen hemen bütün dünya devletleri ve Birleşmiş Milletler tarafından kınanan bu olay, Apartheid Rejimi Hükümetinin ikinci sınıf muamelesine maruz bıraktığı yerli halkını nasıl acımasızca katledebildiğini ortaya koymuştu. Buna benzer olaylar sebebiyle Apartheid hükümeti dış basının tepkisine karşı en azından yakın komşu devletlerle arayışı iyi tutmaya azami gayret sarfediyordu (Time Magazine, 4 April 1960: 1).

Mesela o dönemde Zambia, Tanzanya ve Sovyet Rusya'nın Apartheid Hükümetine askeri destek sağladığı biliniyordu. 1974 yılına kadar Güney Afrika'nın Zimbabve veya Zambiya gibi komşuları genellikle beyaz sömürge hükümetler tarafından yönetildiği için Apartheid hükümeti kendini güvende hissediyordu. Bostvana, Lesotho veya Svaziland (eSwatini) gibi küçük devletler ise ekonomik olarak Güney Afrika'ya bağımlı olduklarından herhangi bir boykottan uzak hareket ediyorlardı. Fakat 1974 yılında Portekiz'in Mozambik ve Angola sömürgelerinden çekilme kararı almasıyla birlikte Güney Afrika sınırları güvensiz olmaya başlamıştı. Akabinde Zimbabve'nin de buna katılmasıyla durum Apartheid rejimi için daha tehlikeli bir hal aldı (Louw, 2004: 362).

Öte yandan tüm bu ırkçılık uygulamaları nedeniyle dünya devletlerinin ambargolarına yüzleşen Güney Afrika'nın Apartheid hükümetleri, dünya genelinde ciddi eleştirilere maruz kalmıştı. Bu denli protesto ve ambargolara kulak asmamakla birlikte Apartheid Rejiminin idari kesimi sözkonusu tehditlere karşı ekonomik olarak fevkelade gelişme ortaya koyarak kendine yeten bir terakki göstermiştir. Kendi nükleer santralini ve karayollarını Avrupa standartlarında geliştiren Apartheid Hükümetinin para birimi olan rent (ZAR), 1960-70 yılları arasında Amerikan dolarından daha değerli bir seviyede uluslararası düzeyde değerini korumayı başarabilmiştir. Karayolları, demiryolları, baraj gibi büyük devlet yatırımlarının yanında Apartheid Hükümeti yurt dışına gıda ve ağır sanayi ürünleri satabilecek ekonomik bir gelişim gösterebilmiştir. Suç oranı boykotlar haricinde neredeyse yok denecek kadar az olup sağlık

hizmetleri gayet muntazam işlemekteydi. Dünyada ilk kalp naklinin 1967 yılında Cape Town Üniversitesinin Tıp Fakültesinde Prof. Christiaan N. Barnard tarafından yapıldığı da hesaba katıldığında Apartheid rejimi döneminde ilmi sahadaki ilerlemelerin de vuku bulduğu söylenebilir. Tabii şüphe yok ki tüm bu müspet gelişmeler ırksal ayrımcılığın insanlık dışı uygulamalarını örtecek faktörler olarak algılanamazlar (Med, (48) Dec 30 1967, 1271-74).

Apartheid döneminde ırksal ayırım, genel olarak halkın ten rengine göre belirlenmiş olsa da bu sınıflandırmalarda bazı yaftalamalara dayalı ırkçı adlandırmalar da yapılmıştı. Mesela Afrikalı siyahilere tembel, yavaş ve kötü kokan halk denirken Melezler için kaba, kavgacı ve neşeli deniliyordu. Bunun yanında Hintliler içinse kurnaz ve dalaveracı ibareleri kullanılmıştı. Beyaz adamın gözünde Güney Afrikalı halkların genel karakteristik yapısı bu minvalde şekillenmişti (Wilson&Thompson, 1975: 402).

Apartheid döneminin toplumdaki ırkçı politikalarına misal gösterilecek uygulamalardan, beyaz-beyaz olmayan ayırımı için saçlara uygulanan Kalem testi¹⁶, beyaz olmayan kesim için başka kapılardan alışveriş etme, başka otobüs ve hatta ambulanslara binme, belli başlı semtlere herhangi bir sebep için girememe gibi son derece insanlık dışı uygulamalar içeriyordu. Bu ırkçı uygulamaları ve Güney Afrika'da Apartheid rejiminde vuku bulan ırkçılığı destekleyen Dutch Reform Kilisesi'nin varlığı ise tarihte Hristiyan dünyasında dinin siyatteki rolü hakkında kayda değer bir misaldir (Wilson &Thompson, 1975: 365).

Apartheid Rejiminin sosyal travması toplum içerisinde kahraman kişiliklerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Archie Gumede, Oscar Mpetha, Albertina Sisulu ve idareci kesimden başpiskopos Desmond Tutu, Dr Allan Boesak, Helen Joseph ve Nelson Mandela gibi isimler halk arasında Apartheid'e karşı bir mücahit olarak bilinen eylemleriyle itibar gören kimselerdiler. 1983 yılında Apartheid karşıtı olan bu liderler demokratik bir Güney Afrika için Birleşik Demokratik Hareketi'ni (United Democratic Front) kurdular. Nelson Mandela hapisteyken ona dışardan

¹⁶ Ten rengi beyazımsı olan mezlere yapılan bu testte (Pencil Test) saçların arasına sokulan bir kalem şayet yere düşerse saçı düz sayılıyor fakat kalem takılırsa kıvrıkcık melez olarak sınıflandırılıyordu. Ten rengine göre alışveriş merkezlerine farklı kapılardan giriş ve kalitesine göre ürün almak yine bu uygulamalardan birisiydi.

destek olan İmam Abdullah Harun, Ahmed Katrada ve Mahmud Efendi gibi Müslüman liderler de tehditlere ve hayati tehlikelere aldırmandan verdikleri mücadelelerle tanındılar. Bunların yanında Helen Suzman, Colin Eglin ve Harry Schwarz gibi beyaz kesimden Hristiyan ve Yahudi liderlerin Apartheid Rejimine karşı gelmekten ötürü tutuklandıkları hatta bazılarının suikast sonucu katledildiği bilinmektedir (The Guardian, 1 Jan, 2009: 3).

1980'lerin sonuna gelindiğinde Apartheid Rejimi dış baskılara dayanamaz bir hale gelmişti. Apartheid'in mimarı Dr. Malan'ın Milli Parti'nin politikacıları Sovyet rejiminin de çökmesiyle Batı Dünyasının ve basınının ciddi tenkitlerine maruz kalmıştılar. Partinin ılımlı muteber politikacılarından Frederik Willem de Klerk, içerde ve dışarda sürüp giden bu huzursuzluğa karşı hapiste tutulan siyahi liderlerle temaslarda bulunmaya başlamıştı. Onun 1989 yılından 1994 senesine kadar devletin başına geçerek bu ikili diyalogu bizzat idare etmiş olması, demokratik döneme geçişte hali hazırdaki süreci müspet yönde hızlandırmıştır. Yazar Özsoy'un bu konudaki makalesi her ne kadar solcu bir bakış açısıyla kaleme alınmışsa da aşağıdaki yorumu tarihi hakikati yansıtan yerinde bir analizdir.

Sovyet bloğu çökmüştü. Komünizm veya Üçüncü Dünyacılık tehdidi bitmişti. Kapitalist blok için "Apartheid" in en büyük destekçisi olan ABD ve İngiltere birden bire Mandela aşığı oldular. Beyazlara ise mülkiyet ve can güvenliği garantisi gerekiyordu. Apartheid rejiminin askeri, siyasi ve sivil egemenlerinin büyük korkuları vardı. Kendilerinden hesap sorulacağından endişe ediyorlardı ki haklılardı. Klerk'in korkularını haklı bulan Mandela ANC'yi şöyle ikna etti: Aslında bize seçme ve seçilme haklarımızı ve dolayısıyla iktidarı verecekler ancak korkuyorlar. Bu korkuyla savaşıma devam edecekler ve belki 50 yıl daha kazanamayacağız. Artık bizi destekleyen Sovyetler de yok. Hem zengin beyazları kaçırsak bile ülke ekonomisi çöker, diğer bağımsız Afrika devletleri gibi yoksulluk ve sefalet içinde kalırız... Kısacası Mandela ANC'yi, Klerk beyazları ikna etti (Özsoy, 8 Nisan 2013: 1).

Hakikaten De Klerk, Apartheid döneminin yedinci ve sonuncu devlet başkanı olarak Nelson Mandela ile anlaşma yoluna gitmeyi tercih etmişti.

Ülkedeki bu pozitif gelişmeler dışardan da dikkatlice takip ediliyordu. Karşı tarafı anlamaya yönelik bu politikaları, 1991 yılında ona Félix Houphouët-Boigny Barış Ödülü'nü, 1992'de Asturias Prenslığı Ödülü'nü ve 1993 senesinde Nelson Mandela ile birlikte Nobel Barış Ödülü'nü getirdi.¹⁷ 1994 genel seçimleriyle büyük çoğunluğun oyuyla başkan seçilen Nelson Mandela tüm Güney Afrikalıları kucaklayıcı barışçıl konuşmasıyla yeni bir dönemin başlamasına ve Apartheid devrinin kapanmasına vesile oldu (Mandela, 2009: 521).

Apartheid Dönemi Güney Afrika-Türkiye İlişkileri

Cumhuriyet öncesi Osmanlı-Güney Afrika ilişkileri, çok derin tarihi meselelere ve sıcak ilişkilere dayanmasına rağmen daha sonraları bu münasebetlerin yerini uzun yıllar süren bir sukûnete bıraktığı görülmüştür.¹⁸ Cumhuriyet döneminden sonra İkinci Dünya Savaşı'na kadar yeni kurulan Türkiye'nin ekonomik kalkınması hususunda içerdeki meseleler halledilmeye çalışıldığı için komşu ülkelerin haricinde yabancı ülkelerle yakın ilişkilerin kurulması zaman almıştır (Aydın, March-May 2003: 1; Kirk, Joakin, Chesley, Spencer; (Vol 91) Nov.-Dec 2003: 534-531). 1948 senesi itibariyle Apartheid Rejimine geçen Güney Afrika Devleti, almış olduğu radikal kararlarla uzun yıllar sürecek olan kendine özgü ırkçı politikalarının ve içe kapalı bir diplomasinin miladını atmış oluyordu. Bu siyasi karar da Güney Afrika'nın sadece Türkiye ile değil, tüm milletlerle arasına bir duvar örmüştür denilebilir (Barney, Cardiff, 1978: 31).

Apartheid döneminde toplumun geçirdiği evreler ve sosyal yapının bu faktörlere göre devinimini tarihi hakikatlere dayalı bazı misallerle anlatmakta fayda vardır. Zira tarihin hiçbir evresinde benzer bir idari yapıya veya muameleye maruz kalmamış olan Türk halkının bu vesileyle

¹⁷ 2015 yılında, De Klerk, İngiltere'deki *The Times* gazetesine yazdığı bir makalede *Oxford Oriol Koleji*'nin önünde bulunan ve sömürgeci bir şahsiyet olarak bilinen J. Cecil Rhodes'un heykelinin kaldırılması için girişimde bulunulmasını önermişti.

¹⁸ A. Kemal Aydın bir makalesinde Güney Afrika'daki zengin altın ve gümüş yataklarının keşfi, Osmanlı Devleti'nin harekete geçiren etmenlerden birisi olmuştur şeklinde yapmış olduğu bir izahın hiçbir ilmi dayanağı yoktur. Güney Afrika'daki elmas yatakları 1866 yılında altın madeni ise 1886 senesinde bulunmuştur. Osmanlı devleti Kimberley ve Natal havalisinde bulunan elmas ve altın madeni yataklarının keşfinden çok önce Güney Afrika'ya bir ilim adamı göndererek Müslüman ahalinin ihtiyaçlarına İslam dünyasının halifesi sıfatıyla yer vermiştir. Diğer yandan 620 yıllık Osmanlı Devleti tarihinde Osmanlı devlet idaresinin bu yönlü sömürgeci bir siyaset izlediği görülmemiştir.

konuyu daha somut olarak kavraması mümkün olabilir. Apartheid devrinin en azılı zamanlarında Kahire'den Cape Town'a uzun bir geziye çıkan Türk genci Mehmet Arif Demirer, 1960 yılında Johannesburg'a varır. Mehmet Arif Bey'in Apartheid Rejiminin belki en acımasız senelerinde Güney Afrika'ya gidip oradaki yaşam tarzına ve toplumsal yapıya bir Türk nazarıyla bakarak gözlemlerini paylaşması konumuz açısından fevkalade önem taşır. Demirer'in hatıralarına göre Türkiye'de doğan vatandaşlar, Güney Afrika'da Avrupalı beyaz olarak muamele görüyorlardı.

Johannesburg'da beni (evet, beni) karşılamaya gelen gazeteciler vardı. Ertesi gün manşetlerdeydim: Tutuklanan Türk Bakanın Oğlu Ülkemizde! Bu gazete haberi işime yaradı. Hem bir Türk ailesi (Rüştü Atala, eşi ve iki oğlu) beni altı hafta boyunca evlerinde misafir olarak ağırladılar hem de Pakistan kökenli bir kız arkadaşı edindim: mühendislik öğrencisi Fatima. Fatima, varlıklı bir Müslüman ailesinin tek ve özel otomobili olan kızı idi. Birlikte Drive In sinemalara giderdik. Onun dışında bir lokantaya gitmek yasaktı. Güney Afrika kanunlarına göre ben beyazdım, Afrikalılar 'Siyah, Hindistan kökenliler ve melezler ((her türlü) 'Renkli' (Coloured) idiler. Herkesin yeri, otobüsü, lokantası vs. ayrı idi. Türklerin 'Beyazlığı' 40'lı yıllarda çıkan özel bir kanunla tescil edilmişti. Ülkenin karizmatik Dışişleri Bakanı Eric Louw bir Türk hanımla evlenmiş ve derhal bir kanun çıkartarak eşinin beyazlığını sağlama almıştı.¹⁹

Mehmet Demirer'in hatıralarında bahsettiği bu bilgiler o dönemde Güney Afrika'da genel yaşam tarzını yansıtan önemli gözlemlerdir. Tabii Güney Afrika'da doğan Türk kökenli Müslümanlar bu kadar şanslı değillerdiler. Müderris Ebubekir Efendi'nin torunlarından Hişam Nîmetullah Efendi aynı senelerde Cape Town'da evine giderken yolda yaralı yatan bir beyaz vatandaşın hayatını kurtarmak için ambulansı aramış, fakat yanlışlıkla melezler için tahsis edilen ambulans gönderilince yaralı hastaneye sevkedilemediği için kan kaybından ölmüştü.²⁰ Mavi

¹⁹ Sayın Mehmet Demirer Bey'in bize gönderdiği hususi notlardan dolayı kendisine şükranlarımızı sunarız.

²⁰ Buna benzer ilginç konuları ve benzer hazin hikayeleri Hişam N. Efendi ile yaptığımız bir uzun röportajla temin edip Türkçe'ye tercüme ederek 2016 yılında neşredilen bir kitabımıza koymuştuk.

gözlü ve sarışın olmasına rağmen Hişam Nimetullah Efendi dini inancından ötürü Melez olarak sınıflandırılmıştı. Osmanlı kökenli Türklerin maruz kaldıkları bu insanlık dışı muamelelere karşı dönemin Türkiye hükümetleri ne yazık ki kayıtsız kalmıştır.²¹

Bu bağlamda Apartheid devrinin başlamasından hemen hemen sonuna kadar, münferit bazı olayları hariç tutarsak iki ülke arasındaki ilişkilerin yok denecek kadar az olduğunu söylemek mümkündür. Bu dönemde Cumhuriyet Arşivi'nde bulunan tek kayda değer belge, 1967 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun ırk ayrımı Apartheid ve sömürgeciliğin tasfiyesi konularında düzenlenen seminere katılacak heyetle alakalıdır (Cumhuriyet Arşivi, 208-48-4- 01.07.1967). Bu temel sebebi yukarıda arz edildiği üzere Güney Afrika'da ırkçı bir rejimin hüküm sürmesinden ileri geliyordu. Apartheid rejiminin 1990'ların başında Nelson Mandela ile barışçıl bir yol izleyerek beyaz hükümetin Milli Partisinin masaya oturmasıyla Türkiye Devleti de 1992 yılında Güney Afrika'ya baskonolos olarak Sami Onaran'ı atamıştı.²² Fakat aynı yılın 14 Mayıs günü, Nelson Mandela'ya layık görülen Atatürk Barış Ödülü'nü Mandela'nın kabul etmemesi, iki ülke arasındaki ilişkilerin bir sıkandal olay ile başlamasına sebep olmuştu (Wheeler, 2005: 9). İki devlet arasında vukua gelen bu talihsiz olayın sebep ve sonuçlarına kısaca değinmek Apartheid sonrası Türkiye-Güney Afrika münasebetlerini anlamak açısından önemlidir.²³

Nelson Mandela'nın Güney Afrika-Türkiye ilişkileri açısından bu menfi davranışını analiz etmeden önce, Türkiye Cumhuriyeti'nin genellikle tarihten beri süregelen mağdurların yanında olma ve onlara

²¹ Bu konuda Cumhuriyet tarihi boyunca elimizde sadece bir belge mevcuttur. Bu belge ise Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun Irk Ayrımı Apartheid ve Sömürgeciliğin Tasfiyesi konularında düzenlenen seminere katılacak heyet ile ilgilidir. Bu belgeyi Ankara Cumhuriyet Arşivi'nden temin ederek bize gönderen değerli Siyasal Bilgiler Fakültesi öğrencisi Ahmet Kassar beyefendiye çok teşekkür ederim.

²² Emekli büyükelçi Sami Onaran, 2017 yılında Cape Town'da vefat etti ve bizim de iştirak ettiğimiz haddinden fazla mütevazı bir cenaze töreninden sonra Pinelands'daki Hristiyan mezarlığına defnedildi.

²³ Bu konuda Türkiye'de Güney Afrika medyası takip edilmediğinden ötürü Güney Afrika'daki genel sosyal atmosfer anlayamamıştır. Türk medyası ve dış işleri istihbarat birimlerinin en büyük hatası, Güney Afrika ile ilgili haberleri, 2000li yılların sonuna kadar Avrupa'dan almış olmasıdır.

destek olma politikasının aksine²⁴ Nelson Mandela'nın hapisteyken dahi liderliğini yürüttüğü Güney Afrikalı yerlilerin ırkçı Apartheid rejime karşı olan mücadelelerinde gerektiği desteği veremediği, dolayısıyla konuyu gerektiği gibi takip edemediğini görmek gerekir.²⁵ Zira Güney Afrika ile esasında tarihte kayda değer bağları olmuş olan Türkiye Devleti'nin o bölgeyi Osmanlı vatandaşları ile birlikte uzun yıllar ihmal etmiş olması Afrika konusunda zayıf bir Hariciye politikası güdülmüş olduğuna delalet eder.²⁶ Öyleki, Apartheid döneminin başından sonuna kadar Türkiye'de birkaç gazete haber hariç hiçbir ciddi yayının yapılmaması buna delil teşkil eder.²⁷ Halbuki 150 yıl önce Güney Afrika'ya gidip Ümit Burnu'nda Afrikansça öğrenerek ilk ilmihali kaleme alan ve orada vefat eden Erzurumlu Müderris Ebubekir Efendi'nin eseri Beyânü'd-Din gibi, iki Osmanlı münevveri Gazi Mahmud Muhtar Paşa ve Avlonyalı İsmail Kemal Beyin 1899 yılında Güney Afrika'da vukua gelen Transvaal Muharebesi hakkındaki müstakil çalışmaları, bu minvalde Türkiye Cumhuriyeti'nin tevarüs ettiği Osmanlı diplomasından ne denli uzaklaştığını ortaya koyar (Gencoglu, 2016: 239). Bunun yanısıra Apartheid döneminden bu yana Türk politikacılarının, diplomat ve istihbaratının Güney Afrika'da olan bitenden bihaber olduğunu da görmemiz gerekir.²⁸ Güney Afrika'da İkinci

²⁴ Buna Osmanlı Devleti'nin 1492 yılında İspanya'daki Katolik zulmünden kaçan Yahudilerin kurtarılması gibi yine Nazi zulmünden kaçan Yahudilerin Türkiye'ye kabulü veya 1985 yılında İran'da mahsur kalan Japonların kurtarılması ve daha benzer sayısız onlarca örnek verilebilir.

²⁵ 1950'lerde Nelson Mandela'nın hapse olduğunu Türk halkının birçoğu Fikret Kızılok'un 'Demirbaş' şarkısından öğrenmiştir demek abartı olmasa gerektir.

²⁶ 1954 yılında Apartheid Rejiminden bunalıp Menderes Hükümetinden yardım isteyen Ebubekir Efendi'nin torunları aldıkları olumsuz bir yazılı cevapla hayal kırıklığına uğramış ve kaderlerine terkedilmişlerdir.

²⁷ Sayılabilecek tek ciddi çalışma Prof. Dr. Türkaya Ataöv'ün 'Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri' adlı dev kitabıdır fakat onun da kıymeti Türkiye'den daha çok Afrika ülkelerinde anlaşılmış olup, unutulmuş bir eser olarak kalmıştır.

²⁸ Öte yandan Türkiye Hükümetlerinin Güney Afrika'da uzun yıllardır görmezden geldiği bir tarihi mirası vardır. Güney Afrika'da Cumhuriyet Türkiye'si'nden önce kayda değer Osmanlı-Güney Afrika ilişkileri haricinde Osmanlı kökenli ailelerinin yaşadığı Güney Afrika'da bir nevi o bölgede asimile olmuş beşyüzün üzerinde Osmanlı kökenli vatandaşın yaşadığını bilmemiz gerekir. Bu ailelerin içerisinde Apartheid döneminde Güney Afrika'da büyük sosyopsikolojik sorunlar yaşamış aile üyelerinden bazıları bu zulümden kaçarak Türkiye'ye sığınmışlardır. Ömer Celaleddin Efendi'nin kızları Adele Baker (Effendi) hanım ve kardeşleri 1952 yılında İstanbul'a yerleşmişlerdir. Adele hanımın kızı Suzan Kum bizimle paylaştığı hususi aile arşivindeki tarihi öneme sahip belge ve vesikaları muhafaza etmektedir.

Dünya Savaşından beri yerleşmiş olan Türkiye aleyhtarı Güney Kıbrıslı Rumların aleyhteki propagandalarını ve yine 1980'lerden bu yana Türkiye aleyhine düşmanca eylemler yapan PKK terör örgütünün faaliyetleri gözardı edildiği için dönemin Türk bürokratlarının Nelson Mandela'ya olan yaklaşımı pek yüzeysel ve gayri samimi kalmıştır (Wheeler, 2005: 40). Aksi takdirde ne Nelson Mandela'nın tüm insanlığı kucaklamış Mustafa Kemal Atatürk gibi bir dünya liderinin Barış ödülünü reddetmesi mümkündür ne de şahsi çıkarları için dünyanın her bir yerinde Türkiye aleyhine düşmanlık yapan birkaç kişinin propagandalarına inanıp Güney Afrika'nın Türkiye'yi gözden çıkarması imkan dahilindedir.²⁹

Nelson Mandela şayet Kürtçülük yapan Güney Afrika'daki PKK uzantısı mensuplarının propagandalarına tam manasıyla itibar etseydi altıyüz küsur sayfalık meşhur hatıratında, Kürtlerin de Afrika'nın yerli hakları gibi ezildiği ya da haklarını aramaları yönünde en azından bir cümle sarfederdi. Halbuki Mandela'nın gerek Filistinlilerin İsrail Devleti ile olan mücadelesi gerekse Fidel Castro'nun Amerikan kapitalizmine karşı olan eylemlerini destekleyici onlarca ifadesi vardır (Sean, 2015: 273).

Bu olayın tarafsızca analizini yapacak olursak esasında Atatürk Barış Ödülü'nün kabul edilmeyişinin altında yatan sorun PKK terör örgütünün Mandela çevresine kadar yaklaşp propaganda yaparken Türkiye dış ilişkileri temsilcilerinin bu tür propagandalara kayıtsız kalmasından kaynaklanmaktadır.³⁰ Zira 27 yıl haksız yere hapiste yatmış ve ömrü boyunca horlanmış 70 küsur yaşındaki bir siyahi lidere bu hususta hata bulmak, ancak acemi politikacıların gaflarına mazeret bulmaya meyyal bir davranış biçimi olarak addedilebilir. Türkiye aleyhine Güney Afrika'da yapılan propagandaların bir analizini yapan Prof. Ataöv bu bahse konu meseleyi şöyle ele almıştır:

PKK sözcüleriyle onların yandaşlarının kimi Güney Afrikalılara ve Batılılara Kürtlerin Türkiye'deki yaşamlarının

²⁹ Güney Afrika'daki PKK propagandaları Kürtlerin sorunlarını ele alan meseleler olmayıp Türkiye'nin aleyhine yapılan karalama politikaları mahiyetindedirler. Halen Güney Afrika'da *Kurdish Human Rights Action Group* ismiyle Türkiye Cumhuriyeti Devleti aleyhine propagandalara devam etmektedirler.

³⁰ O dönemde bir yıldan fazladır Güney Afrika'da konsolosu bulunan Türkiye Cumhuriyeti'ne gereken istihbarat sağlanmış olmalıydı. O dönemde Güney Afrika'nın Türkiye konsolosu Sami Onaran'ın ilerleyen yıllarda da pasif bir temsilcilik yaptığı anlaşılıyor.

ezici çoğunluktaki yerli siyahların Güney Afrika'daki Apartheid dönemi yazgılarına çok benzediğini söylemişler ve dinleyenler içinde bu benzetmelere inananlar çıkmıştır. Bu önyargılı ve orantısız değerlendirmelerin kaynağı Nelson Mandela'nın yakınındaki danışmanlarına sokulmuş olan birkaç Kürt kökenli kişiler ve onlar adına konuşan Türk düşmanı Avrupalılardır (Ataöv, 2010: 55).

Prof. Dr. Türkkaya'nın tespiti tam olarak konunun hakikatini ortaya koyan bir özeti mahiyetinde olsa da kanımızca meselenin nazari dikkatten kaçan başka bir tarafı daha vardır. Kuruluşundan sonuna kadar Türk medyası Güney Afrika'daki Apartheid döneminin ehemmiyetini, belki biraz da Güney Afrika'nın coğrafik olarak çok uzakta olmasından ötürü kavrayamamıştır.³¹ Halbuki Avrupa devletlerinde Apartheid ile alakalı birçok kitap yazılmış veya tercüme edilmiştir. Bunun bir sebebi de Avrupa devletlerinin hemen hepsinin halen ekonomik ve siyasi münasebetlerini yürüttüğü Afrika topraklarında sömürgelerinin mevcut olmasıdır.³² Fakat bu faktör dahi Türkiye'nin Güney Afrika'da olan biten terörden ve uzak kalmasına bir mazeret oluşturmaz. Güney Afrika'nın Türkiye Büyükelçisi Tom Wheeler iki ülke arasındaki tarihi ilişkiler hususunda kaleme aldığı çalışmasında Güney Afrika'da propaganda yapan PKK sempatanlarının Abdullah Öcalan'ı bir özgürlük savaşçısı olarak anlattıklarını ifade etmiştir (Wheeler, 2005: 21). Bu durumda Türkiye aleyhine Güney Afrikada yıllardır propaganda yapan PKK'luların terör faaliyetlerinin Türk diplomatları tarafından Güney Afrika'da anlatılmadığını ve zaten tarihi geçmişlerinden ötürü azınlık hakları hususunda hassas olan Güney Afrika kamuoyunun zayıf tarafı kullanılarak bu sayede halk genelinde Türk Hükümetlerine karşı bir yanılığın oluştuğunu söylemek mümkündür

³¹ Apartheid rejimi kurulduğu zaman Türk medyasında çıkan haber, sanki normalmiş gibi lanse edilmiştir. Daha sonraki yıllarda yazılan haberler nispeten de olsa her ne kadar olayın vehametini Türk halkına duyurmuş olsa da bu hususta ciddi yayınlar veya ırkçılığa karşı eylemler yapılmamıştır. Daha önemlisi bu haberler bile Güney Afrika kaynaklı olmayıp, sömürgeci Avrupa basınından elde edilen bilgiler doğrultusunda yazılmıştır.

³² Osmanlı Devleti gerek eski Türk ananesi gerekse İslamiyet'in başka toplumlar üzerinde hakimiyet kurmasına müsaade etmediği için sömürgeci bir devlet yapısından uzak bir imparatorluktu. *Memalik-i Mahsure Nezareti* adı altında kurulan bakanlıkta Anadolu dışındaki memleketlerde idare yapısı sömürge anlayışından uzak vatan toprağı olarak addedilerek imar ve iskan edilmişlerdir. "Memalik-i Mahruse" kavramı himaye altına alınmış devletler olarak kullanılmıştır.

(Wheeler, 2005: 30). Zira elçilik aracılığıyla şimdiye kadar A. Öcalan ve örgütünün bir katil olduğu ve hayatı boyunca ikinci sınıf vatandaş olarak görülen Mandela'nın özgürlük hareketinin aksine Türkiye'de her vatandaş gibi demokratik haklara sahip hatta başbakan dahi olabilen Kürtlerin Güney Afrikalı yerlilere reva görülen muameleye maruz kalmadıkları yanında, Öcalan'ın binlerce masum vatandaşı çocuk ve kadın ayırmadan öldürdüğü belgeleriyle teşhir edilseydi, bu konunun Güney Afrika'da bir insan hakları ihlali olarak lanse edilmesine olanak verilmeyecekti.³³ Bu haliyle Ermeni Meselesi gibi Kürt Meselesi de siyasallaşarak başka bir boyut almıştır demek hakikate aykırı bir saptama olmasa gerekir.³⁴

Bu sebeplerden ötürü kendileri gibi ezilmişlik iddiasındaki toplumlara hapiste dahi olsa barış ve dayanışma mesajları gönderen Nelson Mandela'nın PKK ve Türk düşmanı Yunanlıların politik propagandalarına inanıp Atatürk Barış Ödülü'nü almaması hususundaki menfi davranışı sadece ona maledilebilecek bir hata olarak algılanamaz.³⁵ Zira bu olayın arkası her ne kadar Güney Afrika'da meskûn olan Türk aleyhtarları tarafından doldurulmuş olsa da, iki ülke arasındaki ilişkilere ve Türkiye Devletinin imajına zarar veren bu meselenin oluşumunda Türk diplomasisinin incelikten uzak bir yaklaşımla Nelson Mandela ve onun özgürlük mücadelesine yüzeysel bakmış olduğunu görmek gerekir.³⁶

³³ İsrail'de Filistinli Müslümanlara uygulanan haksız müdahale ve zulmün de günümüz Türk entellektüel ve tarihçi kesimi tarafından yeteri kadar konu edilmemesi uluslararası diplomasiye yana zayıf olduğumuzun bir göstergesidir. Cape Town'da dahi bir Filistin müzesinin olması ve her daim İsrail politikalarının boykot edilmesi bu hususta örnek alınacak bir hassasiyettir

³⁴ Gazeteci Meral Çiçek'in haberine göre Güney Afrika'nın efsanevi lideri Nelson Mandela'nın eski avukatı Essa Moosa, Adalet ve Kalkınma Partisi Hükümeti'nin 'KCK' adı altında sürdürdüğü siyasi kırım operasyonlarını kınamış ve Türk devletinin bu operasyonları ile Güney Afrika'daki Apartheid rejimini aratmadığını not etmesi taraflı politik ifadeler içermektedir.

³⁵ Elbette olayın başka bir cephesi ise daha önce bahsedildiği üzere uzun yıllar insanlık dramı yaşanan Güney Afrika'daki rejime karşı Türkiye tarafından devlet ve millet olarak gereken hassasiyetin gösterilmemiş olmasıdır. Bir zamanlar dünyada mazlum milletlerinin yardımına koşup Güney Afrika'ya ilim adamı gönderip okul açan, ana dillerinde ilmihal yazdırıp bastıran, cami yaptıran Türkler, Apartheid devrinde o topraklardaki mazlum milletlere eski alakayı gösterememişlerdir. Bu sebeple hatayı Türkiye'nin o dönemdeki hükümet politikalarında aramak icap eder.

³⁶ Güney Afrika'ya gelip Johannesburg'daki Apartheid müzesini ziyaret etmiş olan Cengiz Çandar gibi bazı gazeteciler ile Halil Berktaş gibi akademisyenlerin kaleme aldıkları köşe yazılarında ciddi bilgi ve analiz hataları mevcuttur. Cengiz Çandar Güney Afrikadaki halkların birbirleriyle yaşamalarını nasıl başardıklarına vurgu yaparak Türklerin de bundan

Atatürk Barış Ödülü'nün reddi hususunda başka bir iddia ise, Mandela'nın ödülü reddetmesinin sebebi Afrika'daki iç savaflara İsrail yapımı silahların Türkiye üzerinden satılmasına Türk hükümetlerinin göz yummasıdır. O dönemde Mandela'nın özgürlük hareketinin önemli isimlerinden Thabo Mbeki'yi buna engel olmak için Ankara'ya gelmişse de ciddiye alınmayarak havalimanında tutularak ülkesine geri gönderilmiştir (Poyraz, 02 Temmuz 2014: 24).

Başka bir husus ise, 2008 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin terörist listesinden çıkarılan Nelson Mandela, NATO ile olan ilişkilerimiz gereği mesafeli yaklaşmış bir Afrikalı liderdi.³⁷ İşte bu hassas dönemde dikkate alınmayan Güney Afrikalı siyahi liderler, Türk Hükümetine karşı soğuk bir tavır içerisinde girdiler. Öyle ki 1997 yılında Güney Afrika'nın Rooivalk helikopterlerinin Türkiye'ye satışını dahi arzu etmemesinin daha önceki sorunlara bağlı olduğu bilinmektedir (Wheeler, 2005: 19).

İki ülke arasındaki münasebetler başlangıç aşamasında bu sebeplerden ötürü tatsız başlamıştır denilebilir. Fakat 2003 yılında başkan yardımcısı

örnek almaları gerektiğini yazmıştır. Halbuki tarihi bağlamda hiçbir millet Anadolu'da olduğu kadar birbirine karışmış ve samimi bir münasebet içerisinde yaşamamıştır. Öyle ki PKK terör örgütü zuhur edene kadar bazı münferit olaylar hariç Kürtlerle Türklerin arasında bir nefret söz konusu olmamıştır. Nefret şüphe yok ki halklar arasında birlik beraberliğe itibar etmeden bağımsız Kürt devleti kurma uğruna yaşadığı ülkenin polisine ve masum halkına saldıran bir oluşumun (PKK) ihanetinden ileri gelmiştir. Tarihte benzer ihaneti yapan radikal Ermeniler de, Osmanlı İmparatorluğu'nun en zayıf zamanında sömürgeci güçlerle bir olup onlara vad edilen Doğu Anadolu'da kurmak istedikleri hayali devletleri için Türk köylerine saldırmışlardır. Tarihin tekekkür ettiği günümüz terörü de PKK yanlısı Kürtler tarafından yapılmaktadır. Bu durumda asıl mağdurlar vatanına milletine bağlı masum Kürtlerle aynı kaderi paylaşan tüm Türkiye halklarıdır. Hal böyle iken Apartheid Rejimini tetikleyen dinamikleri irdelemeden Halil Berktaş, Talat Paşa'nın tehcir kararını Apartheid'in asıl ve en radikal mimarı sayabileceğimiz Hendrik Verwoerd'in politikalarıyla karşılaştırmaktadır. Bu minvalde yazık ki Berktaş'ın, Osmanlıca kaynaklara hâkim olamadığı için yalnız tehcir kararının kapsam ve içeriğini değil, Apartheid Rejiminin de altında yatan gerçekleri analiz edemediği anlaşılıyor. Zira Apartheid Rejiminin teorik yapısını Ermeni tehciriyle mukayese etmek, Yahudi Haham Sabatay Sevi'nin Osmanlı Devleti tarafından 1672'de Ülgün'e sürülmesiyle A. Hitler'in İkinci Dünya Savaşı'nda yüzbinlerce Yahudiyi soykırıma uğratması gibi bir mantık dışı karşılaştırma olacaktır.

³⁷ Amerika Birleşik Devletleri'nin 10 yıl önce beraber çalıştığı Saddam Hüseyin'i, Yaser Arafat'ı hatta Usame Bin Ladin'i çıkarları için nasıl terörist ilan edip türlü bahanelerle öldürttüğü artık tüm dünyanın kabul ettiği bir hakikat olduğuna göre yarın kimi terörist kimi kahraman ilan edeceğine itimat edilemeyeceğini anlamak gerekir. Halkuki Türkiye'deki birçok tanınmış gazetecinin haberin kaynağına ineceği yerde Avrupa ve Amerika'da peyda edilen haberleri çevirip Türk halkına sunduğunu biliyoruz.

Jacop Zuma'nın Türkiye ziyareti ile iki ülke arasında diplomatik ilişkiler gelişme göstermiştir.³⁸ Bu minvalde Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun Cape Town ziyareti ve akabinde TİKA'nın Cape Town'da Osmanlı dönemine dayanan bazı eski tarihi yapıların onarımı hususundaki faaliyetleri ile resmi ilişkiler bir noktaya gelmiştir denilebilir.³⁹ Tüm bunların yanında 2013 yılında İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin Cape Town Belediyesiyle kardeş şehir anlaşması imzalamaları ve buna binaen iki belediyenin idari kadrosunun birbirlerini ziyaretleri kayda değer gelişmeler olarak addedilebilir. Yine Erzurumlu Müderris Ebubekir Efendinin memleketi Erzurum'da düzenlenen konferanslar ve Erzurum Büyükşehir Belediyesi'nin Cape Town Belediyesi'ne gönderdiği hediyeler, ikili ilişkilerin hem resmi hem de basın yayın yoluyla halk arasında ilgi uyandırmasına vesile olmuştur.⁴⁰ Bu minvalde ikili münasebetlerin son on beş yıl içerisinde rayına oturduğunu söylemek yerinde olacaktır.⁴¹

Güney Afrika'da Demokrasi Sonrası Gelişen İrkçılık Hareketleri (1994 -)

Apartheid rejiminin halk üzerindeki sosyolojik etkisi fevkalade tesirli bir travma olup Güney Afrika'nın toplumsal yapısında özellikle siyahi kesimde etnik ayrımcılığa karşı hassasiyet yaratmış bir olgudur. Güney

³⁸ 2003 yılında Jacop Zuma'nın Türkiye ziyareti ile 3 Mart 2005 ve 4 Ekim 2011 yıllarında dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Güney Afrika ziyareti, sadece iki ülke arasındaki siyasi münasebetlerin rayına oturmasına vesile olmamış aynı zamanda Türk medyasının tüm Afrika kıtasında Osmanlı varlığına olan ilgisini ortaya koymasına vesile olmuştur.

³⁹ TİKA şimdiye kadar Cape Town'da birçok projeyi tamamlamaya muvaffak olmuşsa da halen Cape Town'da onarılması gereken birçok Osmanlı mezarı ve Paarl semtinde metruk halde bir Osmanlı camii mevcuttur. Yetkili mercilerden bu restorasyon konularında müspet ve ciddi adımlar atmalarını talep etmekteyiz. Ümit Burnu'nda bir Osmanlı müzesi kurulmadan Türkiye Cumhuriyeti o havalide kendini tanıtmaya imkanını yakalayamayacaktır. Yoksa her yıl Güney Afrika'da yapılan Türk film festivalleriyle veya Ramazan aylarında verilen iftar yemekleriyle Osmanlı kültürel mirasının Güney Afrika'da teşhir edilmesi mümkün olamaz.

⁴⁰ Bu mezkur hediyeler Erzurum Belediye Başkanı Sn. Mehmet Sekmen Bey tarafından bir Türkiye ziyaretinde Hişam Nimetullah Efendi ile bizim aracılığımızla Cape Town Belediye Başkanı Sn. Particie De Lille'ye teslim edilmiştir.

⁴¹ Bu ilişkilerin gelişmesinde en kaydedeğer faaliyetler kültürel ve ekonomik yatırımlarla sağlanabilir. 2015 senesinde Güney Afrika'daki arşiv kaynakları ışığında yerini bulduğumuz Cape Town şehrindeki tarihi binanın tarihte unutulmuş bir Osmanlı âlimine ait olduğu Cape Town Üniversitesinde yayınlanmış ve Cape Town müzeler müdürlüğüne tanıtılmak ve korunmak üzere kayda alınmıştır.

Afrikanın yerlileri olan siyahilerin yüzyıllar sonra Mandela önderliğinde başa gelmesiyle açılan yeni dönem, tüm yerli ve sonradan gelenleri kucaklayan bir politika vadediyordu.

Güney Afrika'da Apartheid Rejiminin fiilen son bulması 1994 yılındaki genel seçimlerle Afrika Milli Partisi'nin (ANC) ezici çoğunlukla Nelson Mandela başkanlığında yönetimi ele almasıyla mümkün olabildiği. Bu tarihten sonra yeni bir kabine ve yönetim kadrosu oluşturan Mandela ülkede demokratik hakların dağılımı konusunda gayret göstermeye çaba sarfetmiştir. Böylelikle artık renk, ırk ve din ayırmaksızın herkesimden vatandaşın sosyal hayata katılması imkânı doğmuş oluyordu. Fakat zaman zaman demokratik hakların dağılımı hususunda ırkçılığın tersi yönünde hukuki uygulamalarla siyahilerin daha fazla hak elde etmesi sağlanmıştır. Mesela Siyahileri güçlendirme politikası *Broad-Based Black Economic Empowerment Act* adındaki kanunla daha önce hakları yendiği addedilen siyahilerin işlere alınmada imtiyazlı olması melez ve Hintli kesim tarafından eleştirilmektedir (Goldberg, Balshaw, 2013: 132).

Bu siyahi kesime imtiyaz sağlayan politikaya aykırı düşen bir uygulama ise eskiden beri ikinci sınıf muamele görmüş Güney Afrikada yaşayan Çinlilerin siyahilere tanınan haklardan yararlanmak üzere kendilerini bu kanunun içerisine dahil ettirmeleridir. Bu vesileyle Güney Afrika'daki yerli Çinliler de siyahi kategorisinde bu haklardan yararlanmış olabileceklerdi. Fakat bu kanunun uygulamada olması gerektiği gibi yürümediği, banka, belediye, okul gibi resmi kurumlarda yerli Çinlilerin siyahiler gibi işlere yerleştirilmediği, ten rengine ve ırka dayalı ırkçılığın ters yönde geri geldiği iddialarını ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Pinnock, 2016: 13). Benzer şekilde üniversitelere alınan öğrencilerde siyahilerin daha düşük puanlarla üniversitelere yerleştirilmeleri gibi başarı burslarının yine hakkı olup olmadığına bakılmadan öncelikle siyahilere verilmesi, demokrasi adına yapılan uygulamalara gölge düşürmüştür. Bu uygulamanın resmi kanallardan 'pozitif ayrımcılık' olarak adlandırılması ise meselenin başka bir tartışmalı yanıdır.

Diğer eleştiri konusu olan mesele ise "Xhenophia" adı verilen yerli siyahilerin göçmen ya da sığınmacı Zimbabveli, Senegalli veya Kongolu siyahilere ve hatta Pakistanlı göçmenlere karşı şiddet uygulamaları sorunudur. Güney Afrikalı olmayan siyahilere karşı yerlilerin başlattığı bu düşmanlığın altında yatan sebep, radikal siyahilere göre göçmenler,

yerlilerin elde edecekleri iş imkânlarını alarak onların haklarına tecavüz etmektedirler. Bu sebeple göçmenlerin dükkânları birçok kez yağmalanmış ve sahipleri hunharca darbedilmiş ve hatta benzin dökülerek yakılmıştır.⁴² Bu insanlık dışı şiddetin arkasındaki örgütün Jacop Zuma'nın oğlunun olduğunun anlaşılması, Güney Afrika'da ırkçılığın ters yönde geri geldiği iddialarını ortaya atmıştır. Zira göçmenlerin yaptığı işler kendilerinin zaruretten ortaya koydukları çabalarının ürünü olan pazarcılık, oto yıkama, cep telefon tamirati veya hamallık gibi serbest mesleklerdir. Devlet dairelerinde göçmenlere verilen bir kadro sözkonusu değildir. Dolayısıyla göçmenlere karşı reva görülen bu tür şiddet eylemlerinin esasında gerçek sebebi ekonomik nedenlere dayalı olamayacağı açıktır.⁴³

Benzer anlayışla belki Güney Afrika'da uzun yıllar toplumda tesirini hissettiren Apartheid rejiminin travmaları sonucu siyahiler arasında mantık dışı diyaloglar görülmektedir. Mesela ekonomik durumu iyi olan ve tıpkı beyazlar gibi giyinip yaşayan siyahilere orta seviyedeki siyahiler, özentî manasında kokonat tabiri kullanmaktadırlar.⁴⁴ Dolayısıyla ekonomik statüsü daha yerinde olan siyahiler, kendi soydaşları tarafından riyakâr olarak addedilmekte ve hakarete maruz kalmaktadırlar. Afrika halklarına eserleriyle ışık tutmuş siyahi yazar Frantz Fanon tarafından Fransızca kaleme alınan *Siyah Deri Beyaz Maske* adlı çalışma bu olgunun toplum içerisindeki tezahürlerini çeşitli vecheleriyle kayda değer bir şekilde ele alır (Fanon, 2012: 78). Öte yandan Güney Afrika'da *Coloured* olarak adlandırılan melezlerin de siyahilerle uzun yıllara dayanan husumetleri yine zaman zaman kavgalarla neticelenmektedir. Bu ırkçı bakış açısının tarihi dayanaklarından birisi kendilerini hakiki Afrikalı olarak gören siyahiler, melezleri de sonradan Afrikaya gelen halkların karışımı sonucu ortaya çıkan yani aslen Afrikalı olmayan bir ırk olarak görürler. İkinci sebep ise Apartheid döneminde melezler ikinci sınıf vatandaş olarak görülürken siyahiler üçüncü sınıf vatandaş olarak sınıflandırılmışlardır. İşte esas bir temel dayanağı olmayan bu ve benzeri nedenlerden ötürü

⁴² Benzin dökerek insan yakma, Nelson Mandela'nın ayrıldığı karısı Winnie Madikizela Mandela'nın 1985'te Apartheid rejiminin siyasetleri ve kolluk kuvvetleri için söylediği "onların silahı varsa bizim de kibrit ve benzinimiz var" sözlerinden sonra Güney Afrika'da görülmeye başlanmıştır.

⁴³ 1492 yılında dinsel ve ırksal bir nefretin ürünü olarak İspanya ve Portekiz'deki Yahudilerin Katolik Hristiyan devlet idaresi tarafından kovulması yine kendinden olmayana kabul etmeme anlayışıyla ortaya koyulan benzer bağnaz siyasi anlayışın bir ürünüdür.

⁴⁴ Bilindiği üzere kokonat meyvesinin dışı siyah iç kısmı ise beyazdır.

Güney Afrika'daki siyahilerin sömürgeci beyazlarla aynı derecede olmasa da tüm diğer ırklara karşı bazen alenen bazen de gizliden gizliye bir husumet beslediği ortada duran mühim toplumsal meselelerden birisidir. Buna rağmen genel itibariyle halk arasında her topluluğun birbirine saygı çerçevesinde hürmet gösterdiği ve bu yaşam şeklini oturtmaya çalıştığı belki Güney Afrika'nın geleceğine dair en müspet gelişme olarak addedilebilir.

Siyahilerin oluşturduğu hükümetin ırkçılık üzerine maruz kaldığı eleştirilerden birisi de Johannesburg kentinde platin madenlerinin olduğu Marikana soykırımıdır. Dünyanın en büyük platin madeni olan Marikana madenlerinde grev yapan işçi kesimine yerli polislerin ateş açarak 34 kişinin ölümüne ve 78 kişinin ağır yaralanmasına sebep olan olayda 250 maden işçisinin de tutuklandığı insanlık dışı bir olay olarak tarihe geçmiştir. Güney Afrika polisinin hükümet politikaları ve iktidarının bekası için kendi soydaşlarını dahi gözünü kırpmadan öldüreceğine delil teşkil edem bu talihsiz olayın en sonunda devlet başkanı Jacop Zuma'nın 31 Mart 2015 yılında kabul edilen yasa tasarısıyla neticelenmesi ise siyahi hükümetin iktidar uğruna gücünü kötüye kullanıp işçi sınıfındaki kendi soydaşlarını dahi gözden çıkarabildiğini göstergesidir (Tören, 15 Aralık 2013: 3).

Diğer yandan Güney Afrika hükümetinin siyahi neslin gelişimi için seçkin öğrencileri özel burslarla dünyanın çeşitli ülkelerinde eğitime tabi tutması ve 'Siyah Elmas' diye adlandırdığı bu kesimden ileriye dönük liderler yetiştirme politikası kayda değer eğitim politikaları olarak görülmektedir. Fakat bu ve buna benzer devlet tarafından sağlanan bursların öğrencilerin başarısından ziyade hükümete yakın isimlerin çocuklarına göre verilmesi, Güney Afrika medyasında eleştirilere sebep olan konular arasında olup kapitalizmin ülke genelindeki sınıf ayrımını belirleyen etmen olarak yerliler arasındaki eski birlik beraberliğe gölge düşürdüğü şeklinde yorumlanmıştır.

İrkçılığa dayalı son zamanlardaki olaylar arasında Cape Town Üniversitesi'nin bahçesinde bulunan sömürgeci İngiliz devlet adamı Cecil J. Rhodes'un heykelinin kaldırılması siyahi öğrencilerin haklı olarak etnik kimlik konusunda hassasiyet taşıdıklarını ortaya koymaktadır. Fakat bu eylemler esnasında siyahi öğrencilerin beyaz öğrencilere karşı takındıkları tavır, sömürgecilğe ve sömürgecilere karşı olan davranışlardan ziyade zaman zaman beyaz tenli tüm halklara karşı ırkçılık olgusunun ortaya çıktığını

göstermektedir. Zira Cape Town Üniversitesi'nin beyaz olan rektörü Dr. Max Price'a karşı siyahi öğrencilerin yaptığı hakaretler ve yakıştırmalar Rhodes heykeline karşı eylemlerin maksadını aştığını göstermiştir. Öte yandan yine yerli üniversite hocalarının organize ettiği konferanslarda söz alıp soru soran beyaz öğrencilere karşı siyahi öğrencilerin söz hakkı tanımaması ve olur olmaz nedenlerden ötürü manasız protestoları ülke gündemini meşgul eden ve Güney Afrika'nın geleceği için kaygı verici olaylar bütünü olarak addedilmektedir (Gencoğlu, 22 March 2017: 1). Halbuki de-kolonizasyonun yaşayan dauyen isimlerinden addedilen Prof. Nangoba'nın çalışmalarında sorguladığı ırkçılık terimlerinden olan "kara liste, kara defter, kara koyun" gibi terimlerin Batı kökenli tabirler olduğu yönündeki iddiaları, aynı yaklaşım ve teorilerle ırkçılık konusunun bilinçli bir şekilde işlenmesini gerekli kılar. Her haliyle bu eğitim seviyesinin Güney Afrikalı siyahi öğrenci kesiminde oturması eğitim sayesinde fakat zaman alacak bir süreç olarak görülmektedir.

Sonuç

Güney Afrika Cumhuriyeti'nin tarihi, Portekiz, Hollanda ve İngiltere gibi sömürge devletlerinin çıkar mücadelelerine sahne olmuş bir geçmişin izlerini taşır. Stellenbosch, Gordon's Bay, Simon's Town, Kirstenbosch ve daha onlarca yer isimlerinden de anlaşıldığı gibi, Afrika topraklarını kendi idarecilerine parsel parsel dağıtmış olan İngiliz ve Hollandalıların çekildikleri sömürge topraklarında halen zengin hanedan ailelerinin yer isimlerini görmek mümkündür.

Güney Afrika'da sömürgelerinin tüm birimlerinde ırkçılığın var olduğu Britanya İmparatorluğunun, son otuz yıla kadar Afrika topraklarındaki elmas ve altın maden rezervlerini korumak için yaptığı mücadele, yine Zimbabwe'de olduğu gibi bir ölüm kalım savaşına dönüşmüştür. Sömürgeci bir İngiliz devlet adamı olan John Cecil Rhodes'un yer altı zenginliklerine göz diktiği Zimbabwe devleti, onun ismine izafeten Rhodesia diye anılmıştır. Zimbabva halkı 2000 yılında İngiliz sömürgecilere karşı başlatmış olduğu isyanla birlikte özgürlük mücadelesinden sonra halen ekonomik sorunlarla boğuşmaktadır. Keza Güney Afrika ırkçılığın, halk içinde bölünmüşlüğü ve komşu ülkelere karşı ekonomik bağımlılığın halen mücadele içerisinde oturtmaya çalıştığı bir Afrika ülkesidir.

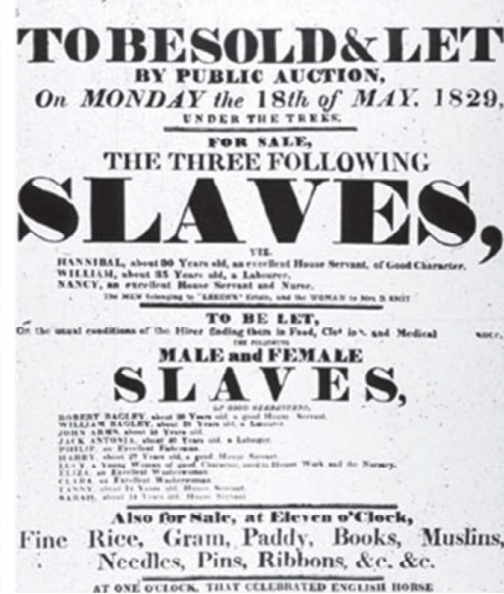
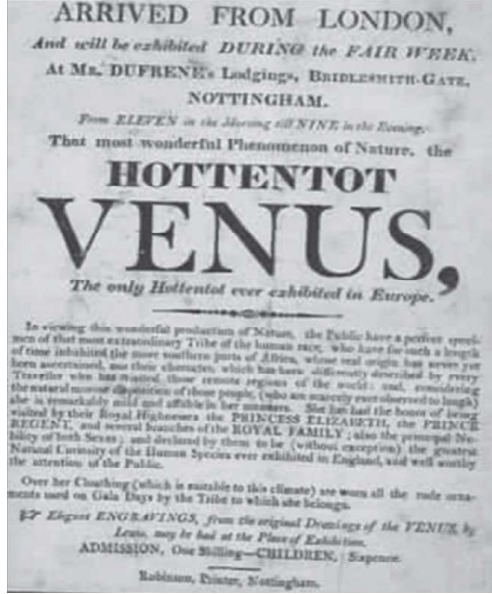
Güney Afrika coğrafyasında ırkçılığın kökenleri şüphe yok ki Avrupalı işgalcilerin 17. yüzyılın ikinci yarısında bölgeye nüfuz etmesinden sonra

ortaya çıkmıştır. Avrupa kökenli bir olgu olan kendi ırkını diğerlerinden üstün görme yanlısı düşünce yapısı genel olarak Fransız İhtilali'nden sonra tüm dünyayı tesir altına aldığı ve Afrika toplumlarına da sömürgecilik yoluyla sirayet ettiği anlaşılmaktadır. Güney Afrika'daki ırkçılığın oluşumunun ise Güney Afrika topraklarının ilk işgalcileri olan Hollandalı sömürgecilerin başka milletlerden olan her kesimi barbar ve düşman gören bir yaklaşımla yerliler üzerinde uyguladıkları köleleştirme ve misyonerlik faaliyetlerine bağlamak gerekir. Dolaylı olarak ya da alenen tüm Afrika kıtasının kaderini belirlemiş olan sömürgecilik Güney Afrika'da da Avrupa kökenli işgalcilerin torunları hariç her kesimden Müslüman, Hindu ya da Siyahi halkları köleleştirmiş ve bu asırlar süren zaman diliminin bir türlü nihayet bulmayıp sadece şekil değiştirmesi, Güney Afrika'daki ezilen kesimde bir doğal yazgı olarak addedilmesine sebep olmuştur. Güney Afrika toplumunun 1805 yılında İngiliz işgalinden sonra yürürlüğe giren politikalarla başka bir boyut almış olması, Apartheid dönemine kadar İngiliz hegemonyası altında Güney Afrika'nın sömürgeleştirildiğini ortaya koyar. Öyle ki Güney Afrikada bulunan arşiv kayıtlarında 1894 yılında Osmanlı İngiltere Sefiri Rüstem Paşa'nın vefatı haberinin ya da 1938 yılında Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümü sebebiyle Güney Afrika'daki tüm bayrakların yarıya indirilmesi talimatının İngiltere'den geldiği görülmektedir. Uzun seneler bu şekilde Batı milletlerinin hegemonyası altında ezilen Güney Afrika halklarının 1994 senesindeki genel seçimlerine kadar fiilen ırkçılıkla içiçe yaşamış olmaları, özgürlüklerini kazandıktan sonra da yerlilerin psikolojik olarak ırkçılık konusunda toplumsal bir hassasiyete sebep olmuştur. Öyle ki izleri silinemeyen acı geçmişin bir neticesi olarak nüfus açısından azınlıkta olan Avrupa kökenli beyaz vatandaşların, artık kanunen güç ve ayrıcalığı elinde bulunduran siyahilere karşı korku ve endişe taşıdıkları ve hatta bazılarının başka ülkelere göçtüklerini belirtmek gerekir.

Güney Afrika'daki siyahi kesim daha çok iş imkânlarını elde etmesi sebebiyle hızla zenginleşse de halen Constantia, Stelenbosh gibi büyük arazi sahibi olan ve uçsuz bucaksız çiftliklerde yaşayan İngiliz ve Hollanda kökenli ailelerin emirleri altında fakat artık maaş karşılığı çalışan siyahi işçiler, bu ve benzeri nedenlerle aynı yer ve mekanlarda içiçe yaşayarak şekillenen yeni bir dönemin taşlarını oturtmaktadırlar. Güney Afrika'da uzun yıllara dayanan ırkçılığın yarattığı sosyal travmalar zaman içerisinde ırklar arası ticari ilişkilerin hatta evliliklerin artmasıyla ve hiç şüphesiz bilinçli devlet ve eğitim politikalarıyla tarihe karışacaktır demek pek iyimser bir temenniden ziyade genel itibarıyla umud edilen bir müspet düşüncedir.

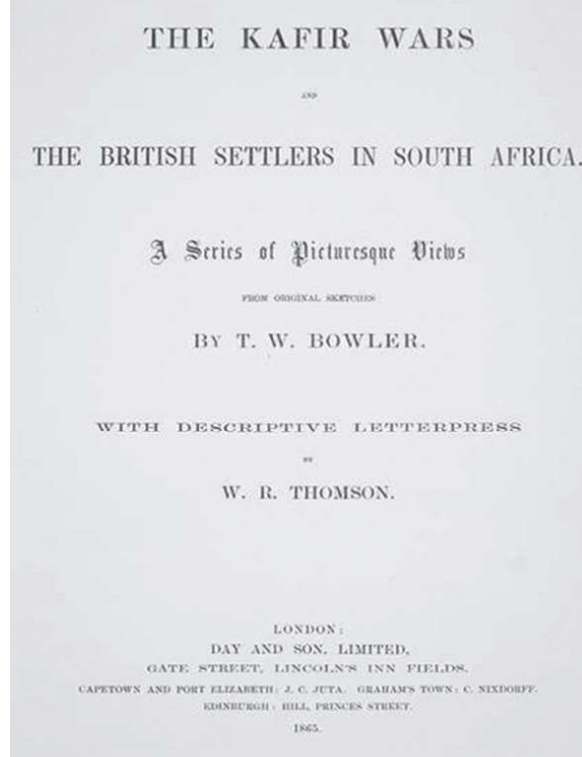
EKLER:

Cape Town'dan İngiltere ve diğer Avrupa ülkelerine götürülen kölelerin zamanın gazetelerindeki satış reklamları, 1829

Kahire'den Cape Town'a siyahi kölelelerin taşıdığı tahtirevan ile gelen bir İngiliz maceraperest asilzadesi, 1894

İngilizlerin Güney Afrikada'daki Zulu kavmiyle olan mücadelesini 'Kafir Harbi ve Güney Afrika'da yerleşik İngilizler' adı altında yazılan kitaplardan birisi, 1865

İki aynı aileden olup yaptıkları din tercihi sebebiyle Melez ve Beyaz olarak sınıflandırılan Osmanlı kökenli Güney Afrikalılar, 1969

Aparthied rejimine karşı mücadele eden Osmanlı kökenli Güney Afrika vatandaşları, tutuklanma riskini göze alarak sadece beyazların bulunması gereken yerde resim çekilmişlerdi. (Hişam Nimetullah Efendi ve akrabaları, Simons Town, 1978)

Apartheid döneminde Hişam Nimetullah Efendi'nin hayatını kurtarmaya çalıştığı yaralı beyaz bir vatandaş için çağırıldığı ambulansın siyahiler için tahsis edilmesi sebebiyle hastayı hastahaneye kanunen getiremeyen ambulansın ötürü kan kaybından ölen yaralı vatandaş, gazete haberi olmuş ve daha sonra Amerika'da kitap olarak basılmıştı (1978).

Afrikada Melezler yurdu

Beyazlarla zencilerin birleşmesinden doğan insanlar bir hükümet kurdular

Nüfusu dört bini bulan bu memleketin kendisine mahsus kanunları vardır

Afrikalı ve Avrupalı bir karışımın, beyaz ve zenci birleşiminden doğan insanlar, Afrika'nın güney kısmında, beyazlar ve zencilerin birleşmesinden doğan insanlar bir hükümet kurdu. Bu hükümetin adı 'Mishan' dır. Bu hükümetin nüfusu dört bini bulmaktadır. Bu hükümetin kendisine mahsus kanunları vardır. Bu hükümetin başkanı 'Mishan' dır. Bu hükümetin başkanı 'Mishan' dır. Bu hükümetin başkanı 'Mishan' dır.

Mishan'da bir köy

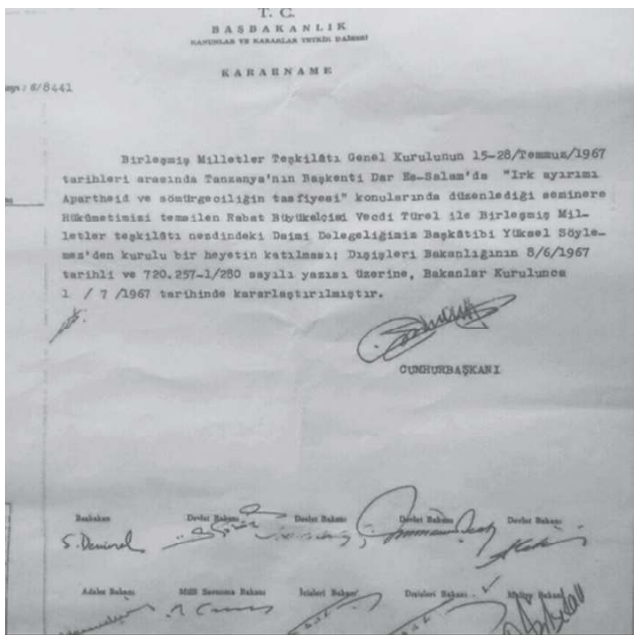
Tanzanya ve Orta Afrika'da bulunan bu köyde beyazlar ve zenciler birleşmiştir. Bu köyde beyazlar ve zencilerin birleşmesinden doğan insanlar bir hükümet kurdu. Bu hükümetin nüfusu dört bini bulmaktadır. Bu hükümetin kendisine mahsus kanunları vardır. Bu hükümetin başkanı 'Mishan' dır. Bu hükümetin başkanı 'Mishan' dır. Bu hükümetin başkanı 'Mishan' dır.

24 milyon Afrikalı zenci, beyazlara karşı özgürlük savaşı veriyor

Güney Afrika Cumhuriyeti'le yönetiliyor ama zencilerin oy verme, yönetime katılma hakları yok. Zenciler çalışıyor, sefalet içinde sürünüyor. Efendileri durumundaki beyazlar da son derece lüks bir yaşam sürdürüyorlar.

54 yıl önce İngiliz sömürgesi olmaktan kurtulan Güney Afrikalı zenciler kendi vatanlarında beyazlar gibi yaşayabilmek için yıllardır kan dökerek mücadele ediyor, polis kurşunlarına taş atarak karşı koymaya çalışıyorlar

Güney Afrika ile ilgili Türkiye'deki gazetelerde çıkan bazı haberler, 1948

1960 yılında Apartheid Rejiminin kaldırılması için Tanzanya'daki uluslararası konferansa Türkiye'den delegelerin katılması ile ilgili belge, 1960

THE IMMIGRATION QUESTION

INTERESTING APPEAL CASE

An interesting argument was heard by the Appeal Court on the question of the validity of the Government's order, under Act 22 of 1913, prohibiting Asiatics as undesirable immigrants.

The case was that of Mahomed Padsha, who made application for leave to appeal from a decision of the Transvaal Provincial Division, dismissing an appeal from a conviction of the applicant under Section 20 (a) of Act 22 of 1913, in that he had aided and abetted an Asiatic in entering the Transvaal knowing that he was a prohibited immigrant.

The Minister of the Interior, purporting to act in the exercise of the powers conferred by Section 4 subsection (1a), published in 1913 an order deeming

Bir Osmanlı vatandaşı olan Mahmud Paşa'nın dini inancından ötürü ikinci sınıf vatandaş olarak sınıflandırılması sebebiyle Müslüman cemaati tarafından tenkit edildiği hususundaki haber, 1913.

What is a Malay?

TO THE EDITOR OF THE "CAPE TIMES."

SIR,—If not trespassing too much on your valuable time, I should deem it a great favour if you would give me some explanation of the following, viz.: Why do they designate all the people wearing a fez in this colony as Malays? And my reason for asking is this, that there are thousands and thousands of people professing the Mahomedan religion here who wear the fez, but are no more Malays than I am. The Malays, if I understand rightly, originally came here from Java. What brought this question so prominently to my mind is, that I went with a friend of mine to register the birth of his son at the Registry Office in Cape Town. He told the registrar of his nationality—viz, European Turk. He wears the fez; he is a gentleman of independent means; has taken his degrees at the University at Constantinople and other places, and is a professor of theology, and, of course, a Moslem. He also explained to the registrar the nationality of his wife—viz., French and Dutch. She is also a Moslem.

Outch. She is also a Moslem.
The father of my friend was sent out here about the year 1862 by the Sultan of Turkey to take charge and see to all the people professing the Mahomedan religion in South Africa. Notwithstanding the explanation given to the registrar, he would put my friend and his wife down in the entry as Malays, which my friend does not at all like. Why is this? This is not the case in England; there they designate in the entries of births, &c., the pre-occupationality of the person, be he French, German, Turkish, or of what nation he belongs to, and do not lump them altogether because they happen to wear a certain headgear or dress. I was a deputy superintendent registrar of births, deaths, and marriages in England, so speak advisedly on this point.

The Malays are of the Moslem faith, but all Moslems are not Malays. In England I used to wear the "fez" as a smoking cap and sometimes went out with it on for a stroll in the evening, and found it very comfortable to wear, but when I did the same here I was called a Malay, so I discontinued the practice. Can you, Mr. Editor, or can any reader of your valuable paper elucidate this for me? Apologise for my letter,—I am, &c.,

E. W. JECKS, AN ENGLISHMAN.

Ahmet Ataullah Bey'in Osmanlı fesi taktığı ve Müslüman olması hasebiyle Güney Afrika'da Malay olarak sınıflandırılmasını tenkit eden bir Avrupa kökenli vatandaşın yazısı, 1894, Cape Times

KAYNAKÇA

Arşiv Vesikaları

BOA, Y. PRK.TKM. 49 87 H-29-12-1324

Cumhuriyet Arşivi, 208-48-4- 01.07.1967

Güney Afrika Millî Arşivi

GG 1726 51/6505 Sentences: Mahmud Pasha, Secretary of State for Foreign Affairs 1922.

Kitaplar

Adhikari Muhammed, (2011), *The anotomy of a South African Genocide*, UCT Press, South Africa.

Ataöv Türkkaya, (1977), *Afrika ulusal kurtuluş mücadeleleri*, A.Ü.S.B. F.

Ataöv Türkkaya, 2(010), *Emperyalizmin Afrika Sömürüsü*, İleri Yayınları, İstanbul.

Australian Dictionary of Biography, 'Grey, Sir George (1812–1898) Volume 1, MUP, 1966

Boyce A. N. (1971), *Europe and South Africa*, Cape Town.

Dauids Achmad, (1980), *Mosque of the Bo-Kaap*, Cape Town.

De Villiers, G.E. (2000). *Servant of Africa. The life and times of Sol T Plaatje*. Pretoria.

Desai Barney&Marney &Cardiff, (1978), *The Killing of the Imam*, Quartet Books, USA.

Dubow Saul, (1995), *Scientific racism in modern South Africa*, Cambridge University Press, US.

Elphick Richard, Gliomee Hermann, (1984), *The Shaping of South African Society, (1652-1820)* Maskew Miller Logman Press, Cape Town.

Fanon Frantz, (2012) *Black Skin White Masks*, Ed. Max Silverman, Manchester University Press.

Gencoglu Halim, (2006), *Güney Afrikada Osmanlı İzleri*, Tezkire, İstanbul.

Isaac Schapera, (1965), *The Khoisan peoples of South Africa: Bushmen and Hottentots*, G. Routledge & K. Paul.

- Jacobs Sean, (2015), *Apartheid Israel, The Politics of an Analogy*, Haymarket Books.
- Jonathan Goldberg, Tony Balshaw, (2013), *Broad-Based BEE*, South Africa.
- Lodge, Tom (1983). *Black Politics in South Africa Since 1945*, New York: Longman.
- Louw, P. Eric (2004). *The Rise, Fall, and Legacy of Apartheid*. Greenwood Publishing Group.
- Mandela Nelson, (2009), *Long Walk to Freedom*, Philadelphia.
- Michael Hutchinson (2006). *Bo-Kaap: Colourful Heart of Cape Town*. New Africa Books.
- Nasson Bill, (2014), *WWI and the people of South Africa*, Cape Town.
- Pinnock Don, (2016), *Gang Town*, Tafelberg. Cape Town.
- Plaatje Sol, (2007), *Native Life in South Africa*, South Africa.
- Ransford, Oliver. (1972), *The Great Trek*,. John Murray Press,. Great Britain.
- Van der Waag IJ, (1994), *South Africa and the War in Asia Minor. 1920 -1923*, Militaria, South Africa.
- Welsh David, (2009), *The rise and fall of Apartheid*, Cape Town.
- Welsh Frank, (2000), *A history of South Africa*, Great Britain.
- Wheeler Tom, (2005), *Turkey and South Africa, Development of Relations 1860-2005*, South African Institute of International Affairs.
- Williams, Basil, (1946.) *Botha Smuts and South Africa*, Hodder and Stoughton, United Kingdom.
- Wilson Monica &Thompson Leonard, (1975), *The Oxford History of South Africa, (1870-1966)* Oxford University Press.
- Worden Nigel, (1985), *Slavery in Dutch South Africa*, Cambridge University Press.
- Worden Nigel, (2009), *The Making of Modern South Africa*, Cape Town.
- Worden Nigel, E. Van Heyningen, V. Bickford Smith, (2004) *The making of a city, Cape Town*, South Africa.

Makaleler

- Ali Kemal Aydın, (March-May 2003) *Turkey and South Africa, towards the second Decades* s. 1.
- Davids Achmat, (1992) *Muslim-Christian Relations in Nineteenth Century Cape Town (1825-1925)* University of Western Cape Stable.
- Gençoğlu, Halim. (2015). *Birinci Cihan Harbi yıllarında Osmanlı – Güney Afrika ilişkileri*. Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi, 25 sayı. S. 168, Birinci Dünya Savaşı Yüzüncü Yıl Sayısı. Ankara.
- Gencoglu Halim, (2015), *The first Muslim politician of South Africa Ahmet Ataullah Bey, 1865 – 1903*, New contree: a journal of historical and human sciences for Southern Africa. No, 73. p. 169.
- Gencoglu Halim, (2015), *New evidence on first black medical doctors at UCT & in South African history*. Vol. 69, N0, 1. Bulletin of the Quarterly, Library of South Africa.
- Johan M van der Merwe, (1/2 2014), Vol 7, *The Church order of De Mist and the advent of religious freedom in South Africa, An important contribution to the common good in South African society*, JRF
- S Afr Med J, (1967 Dec 30) “*A human cardiac transplant: an interim report of a successful operation performed at Groote Schuur Hospital, Cape Town*”, *Barnard CN*, 41(48): 1271–74.
- Boyras Hacı Mehmet,(02 Temmuz 2014) *Apartheid Afrika*, Gediz Üniversitesi Uluslararası İlişkiler 2. sınıf, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Çift Ana Dal Öğrencisi.
- Kirk, Jason; Joakin Ruiz; John Chesley and Spencer Titley; (Nov.-Dec 2003) *The Origin of Gold in South Africa*, Vol 91, s. 534-531, American Scientist.

Gazeteler

- Cape Argus, SA Moslem's Association, 19 Mart 1903.*
- Cape Argus, 18 Ocak 1893, s. 3.*
- Cape Times, 26 August 1893, What is Malay, s. 3.*
- Cape Times Gazetesi, 6 şubat, 1952, s. 9.*
- Cape Times Gazetesi, 5 şubat 1952, s. 10.*

- The Guardian*, 1 January, 2009. *Tttran Mark, Ant Apartheid Campaigner Helen Suzman dies at 91.* s. 2
- Time Magazine*. 4 April 1960. "The Sharpeville Massacre" Retrieved 15 December 2006.
- Indian Opinion*, 25 Ocak 1908, *Asiatic Act*, s. 44.
- Indian Opinion*, 21 Mart 1908, *Indian Musalman and the Asiatic Act*, s. 142.
- Raind Daily Mail*, Tuesday 24 July 1924, *Case to go to Privy Council, Immigration act of 1913. All Asiatic Adults to Subscribe.*
- Türk Solu*, Özsoy Ali, 8 Nisan 2013, *Nakil Akil Adamlar, Güney Afrika Türkiye mi Apo Mandela mı?*
- Politika. Haber*, Meral Çiçek. *AKP Apartheid'ı aratmıyor*, 22 Aralık 2011 Perşembe.
- Radikal*, Cengiz Çandar, 2013, *Kuzey İrlanda'dan Güney Afrika'ya (7)*
- Serbestiyet*. Halil Berktaş, 21.02.2017, *Güney Afrika notları (2) Reel, fiziksel apartheid.*
- Evrensel*, Tolga Tören, 15 Aralık 2013 *'Yeni' Güney Afrika: 'Sınıfsal apartheid' s. 3.*

Online Kaynaklar

- <http://www.health.uct.ac.za/news/new-evidence-first-black-medical-doctors-uct-south-african-history>
- https://repository.up.ac.za/bitstream/handle/2263/52723/VanDerMerwe_Church_2014.pdf?sequence=1
- <https://www.youtube.com/watch?v=E-0HDfYvi9g>
- <http://serbestiyet.com/yazarlar/halil-berktay/guney-afrika-notlari-2-reel-fiziksel-apartheid-765426>
- <http://www.haberturk.com/dunya/haber/1292401-cumhurbaskani-erdogan-guney-afrika-devlet-baskani-zuma-ile-gorustu>
- <https://www.erzurum.bel.tr/GuncelHaber-erzurum-cape-town-kardesehir-projesi/29/291677.html>
- <https://www.news.uct.ac.za/article/-2017-03-22-simplistic-racial-constructions-and-mistaken-assumptions>
- https://www.youtube.com/watch?v=7BIDSBD5s_U